

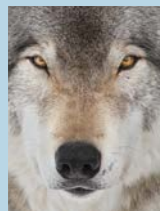
VÅRE ROVDYR

Nr. 1/2018 / Årgang 32

STERKE HISTORIER
FRA ROVDYRMØTE

MANGE JEGERE ER
IKKE SKIKKET

PÅ ULVESAFARI
I ØSTMARKA

Forside:
Foto:
iStockphoto.com

Bakside:
Foto:
iStockphoto.com

VÅRE ROVDYR

Utgis av
Foreningen Våre Rovdyr

Adresse
Foreningen Våre Rovdyr
Postboks 195
2151 Årnes

Ansvarlig utgiver
Foreningen Våre Rovdyrs styre

Ansvarlig redaktør
Ingvild Elise Ihle
ii@fvr.no

Thor-Ivar Guldborg
thor-ivar.guldborg@fvr.no

Trykk
BK Grafisk AS
Sandefjord

Internett
www.fvr.no

ISSN 0801-4728

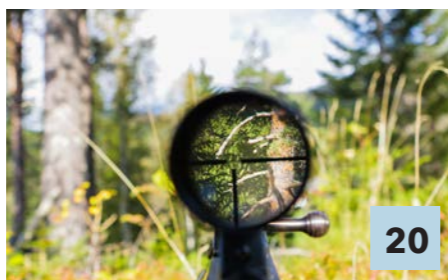

INNHold

LEDER	SIDE 3
APPELL FRA FORENINGEN VÅRE ROVDYR UNDER DEMONSTRASJONEN UTENFOR STORTINGET	SIDE 4
STORT ENGASJEMENT FOR ULVEN I FLERE BYER I JANUAR.....	SIDE 6
ROVDYRSEMINARET PÅ JELØYA	SIDE 10
SPRINGSTUR FOR MEDLEMMER 2018	SIDE 16
MANGE ER UEGNET SOM ROVDYRJEGERE.....	SIDE 20
ULVESPORINGSTUR MED FVR I ØSTMARKA.....	SIDE 24
DET GÅR ABSOLUTT IKKE I RIKTIG RETNING.....	SIDE 26
ÅRSMØTE 2018.....	SIDE 28
JEGERNE FÅR BJØRNEN TIL Å DROPPE FROKOST.....	SIDE 30
FORSVINNER KULTURLANDSKAPET?.....	SIDE 32
HUBROENS SIDE FOR DE YNGRE	SIDE 35
OM PRIONSYKDOMMER; SKRANTESYKE/CWD PÅ HJORTEVILT.	
SMITTE FRA SKRAPESYK SAU?.....	SIDE 36
FOKUS PÅ EN STATSRAÐ FØR OG ETTER UTNEVNELSEN	SIDE 42

Sterke historier fra rovdymøte

Mange jegere er ikke skikket

På ulvesafari i Østmarka

Bjørnen må droppe frokost

LEDER

DRITT LEI!

Er det noen naturvernere som nå ikke er eller i det minste er i ferd med å bli dritt lei av hvordan norsk naturforvaltning og Storting og regjering ikke evner å ta bedre vare på rovdyra i naturen, så må det være noe alvorlig galt med deres virkelighetsoppfatning.

Det er dessverre mye som går den gærne veien nå om dagen. Blyhagl er igjen blitt lovlig ammunisjon overalt hvor det jaktes. Rovdyras og naturens skjebne blir gradvis overført fra statlig kontroll til fylkespolitikere og lokalpolitikere.

Det gamle Landbruksdepartementet har igjen overtatt forvaltningen av jaktbare arter fra Klima- og miljødepartementet. Jakttider for ulven ønskes langt inn i ynglesesongen for denne kritisk truede arten.

Den 20. januar 2018 var mange naturvernere på ny samlet foran Stortinget i protest mot ulvejakta, som pågikk innenfor ulvesonen – hvor Osdalsflokken og Julussaflokken ble utradert. Rundt 3000 frammøtte sier noe om engasjementet, og det var også samlet en god del folk i protest også i Kristiansand, Trondheim og andre byer i inn- og utland.

I likhet med meg sjøl, viste det seg at alle disse er like dritt lei av all frektheten, umoralen, tåkepratene, bortforklaringene, ansvarsfraskrivelsene, konspirasjonene, ryktene, mytene, kunnskapsløsheten og navlebeskuingen som foregår helt åpenlyst. Og som holdes i hevd blant de 20 prosentene av nordmennene som vil rovdyra i norsk natur til livs!

Det verste er at tilsynelatende oppegående stortingspolitikere ikke klarer å løfte blikket og ta innover seg biologiske fakta og forskningsresultater, men velger å dilte etter denne gjengen som «gnåler» ustanselig over hvor fælt de har det med alle disse «livsfarlige» rovdyra rundt stueveggene, hvor «lite jaktbart vilt» det er igjen i skauen og hvor mange flere stakkarslige sauebønder som blir nødt til å legge ned en «fantastisk bærekraftig kjøttproduksjon» i utmarka!

Jeg spyr av et senterparti som tror at det å ta hele landet i bruk innebærer at all natur

skal gjøres om til beitemarker for enda flere sauer og tamrein. I et hefte som jeg fikk fra en stand for Norges Bondelag på Universitetet på Blindern, leser jeg om sauene som noe av det mest positive dyreslaget norsk natur kan ha og at det er mange utfordringer med jerv, gaupe, bjørn og ørn. Men ikke et ord nevnes om ulv. Den ties i hjel! Informasjonsbladet tier også i hjel det faktum at det store flertallet av sauene som dør i utmarka hvert år, mister livet av helt andre årsaker enn rovdyrangrep.

Jeg spyr også av NORSKOG, som på vegne av de store skogeierne også har frekthetens nådegave. Nå kjører de fram skogsbaron Gunnar Adolf Gundersen som tar til orde for å få i stand forskning på hvordan rovdyra påvirker folkehelsen. Da håper jeg de kan forske litt på hvordan BYGDEDYRET og rovdyrhatende adolfer påvirker helsen til folk også!

For å komme et skritt videre i arbeidet fikk vi i Østfold-gruppa i stand et rovviltseminar som gikk av stabelen på Jeløy Radio i Moss den 10. mars. Der la vi noen nye planer i samarbeid med medlemmer i vår egen forening og medlemmer fra de andre verneorganisasjonene. Vi trenger å gjøre et felles løft og ha sterkere fokus på flere mål

og ulike tilnæringer i arbeidet med å ta vare på rovdyra. Du kan lese mer om rovdyrseminaret i denne utgaven av Våre Rovdyr. Årsmøtet blir i år lagt til Børter gård i Østmarka lørdag 26. mai. Der håper jeg å treffe mange gamle og nye engasjerte fjes, for nå er vi så dritt lei av at vi må få dere medlemmer engasjert og i større grad med i kampen – før det er for sent.

Ingvild Elise Ihle, vår daglige leder, har nå gått ut i svangerskaps- og fødselspermisjon, og ønskes lykke til med familieføøkelsen. Samtidig hilser jeg velkommen Thor-Ivar Guldborg som blir hennes vikar i et års tid. Jeg ønsker alle en fin og aktiv vår og sommer! Vær mer krasse og sinte. Be en politiker eller to med dere hjem og tal rovdyras sak! Og glem heller ikke de forhatte mäkene som så mange vil til livs.

Det er liksom ingen ende på hvordan ei gruppe nordmenn elsker å plage dyr og finne argumenter for å kvitte seg med arter de anser som brysomme. Ikke finn dere i dette lenger, slå dere sammen i grupper og gjør noe som merkes!

Lennart Fløseth
styreleder

I 20 år har Knut Tronsen og jeg fulgt måkebestanden på Store Revlingen utenfor Moss tett på med årlige tellinger og ringmerking. Her en av få unge fiskemåker som kom på vingene på denne øya i 2017. Arten har hatt flere dårlige hekkesesonger etter hverandre. På tross av det klager noen over at mäkene skriker så fælt når de skal spise maten sin på øya, og nyte utsikten fra bergknausene hvor mäkene har sine reir.

► FVRs styreleder Lennart Fløseth under sin glødende appell foran Stortinget den 20. januar 2018. Foto: Viggo Ree.

Det er nå på høy tid at vi begynner med en forvaltning basert på faglig og biologisk kunnskap, ikke basert på overtro og myter!

APPELL FRA FORENINGEN VÅRE ROVDYR UNDER DEMONSTRASJONEN UTENFOR STORTINGET

Vel møtt alle støttespillere for ulv og rovdyr i norsk natur! Mitt navn er Lennart Fløseth og jeg er styreleder i Foreningen Våre Rovdyr. Det er fint å se at vi ikke står alene i kampen for de ville dyras rettigheter.

Ulven er et fantastisk dyr — både for balansen i naturen, for dens egenverd og for alle oss som berikes av ulvens tilstedeværelse i norsk natur! Vi har siden 1. januar i år vært vitne til den største nedslaktingen av ulv siden 1800-tallet! Ulvene har levd i stabile flokker, spist vilt, holdt seg unna beitedyr og likevel blitt skutt, sjøl om det ikke er rettslig avklart om jakta er lovlig!

I Osdalsflokken, som nå dessverre er historie, hadde begge alfadyrene såkalte

F2-gener og var de ulvene som hadde de beste genene av alle de ulvene vi nå har i Norge, inkludert grenseulvene. Er dette en forsvarlig forvaltning? Er det slike tilstander vi vil ha?

Offentlig naturforvaltnings omlegging i avskyting på elg fra ensidig å gå etter de største dyra til større avskyting på ungdyr og kalv, ga på få år en kraftig økning i elgbestanden og følgelig grunneiernes jaktinntekter. Norske jegere utgjør 2,5 prosent av befolkningen, og antall elgjegere utgjør 0,1 prosent av befolkningen. Likevel vektlegges deres og noen skogsbaroners argumenter i sterkere grad enn hva alle dere andre her ute måtte mene om ulv! I jaktåret 2016/17 ble det skutt 30.800 elger, i 1970 bare 6.251! I fjor omkom

10.827 hjortevilt i trafikken, langt mer enn det norske ulver satte tennene i.

Rundt omkring i verden har ulike folkegrupper kjempa for sine borgerrettigheter. Nå må vi som vil ha rovdyr i norsk natur kjempe for dyrenes rettigheter her i dette landet. Vi begynner nå å bli drittlei av politikere som ikke tør å ta parti for naturen og våre medskapninger. Vi er drittlei en stortingspresident som så frekt velger side i roviltkonflikten framfor å mekle mellom partene.

Vi er drittlei søkkrike skogeiere og deres organisasjoner som fortsatt tror på konspirasjonsteorier om utsetting av ulv i Norge. Vi er dritt lei Sp-ere som ikke

skjønner at dagens driftsformer med utmarksbeite med minimalt med tilsyn er en lite bærekraftig måte å produsere kjøtt på når man samtidig forutsetter alle rovdyr drept og fjerna.

Vi er drittlei forvaltere og rovdyrnemnder som i sin tåkeprat forsvarer masseslakt på ulver som har gjort liten skade og som godkjenner hiuttak av forsvarsløse jerveunger, og jakt på bjørner som så vidt har fått våkna etter vintersøvn i hiet. Vi er drittlei NRK, TV2 og tabloidaviser som presenterer nyhetene på en skjev og unyansert måte og som bruker negativt ladede ord om våre rovdyr.

Vi er drittlei dommere og domstoler som ikke skjønner hvilken vei det bærer med

naturarven og som aldri gir oss medhold i noe som helst! Vi er drittlei av å bli fortalt at vi ikke er meningsberettigede fordi vi ikke sjøl lever på landsbygda og føler ulvene og rovdyra tett på kroppen. Vi er drittlei av at folk ikke kan ta til seg fakta og objektive forskningsresultater om rovdyra. Vi er drittlei av at sau og tamrein skal ha enerett på norsk natur, ja, til og med i våre nasjonalparker!

Så derfor må vi nå slutte å være så innmari snille, nå må dere stille kritiske spørsmål, og avkreve svar! Ikke nøy dere med standardiserte svar fra politikere og forvaltere. Ikke godta at avisinnlegget ditt ikke kommer på trykk i lokalavisa di! Ring kringkastingsjefen og kringkastingsrådet hver gang deres journalister går over streken

og diskrediterer rovdyra i beste sendetid i dette langstrakte, til tider, dysfunksjonelle landet.

Vi er nå simpelthen så drittlei et miljøkorrupt Norge hvor folk høyt på strå trekker i trådene og hindrer norsk natur å få utfolde seg på en mer naturlig måte, at veien mot boikott av en rekke norskproduserte varer synes å være eneste vei for å få opp politikernes øyne!

Det er nå på høy tid at vi begynner med en forvaltning basert på faglig og biologisk kunnskap, ikke basert på overtro og myter! Vi må kjempe sammen for å vise at vi bryr oss om rovdyrenes framtid i Norge. Takk for at dere stiller opp!

Hele 3000 mennesker hadde funnet veien til ulvedemonstrasjonen på Eidsvolls plass foran Stortinget den 20. januar 2018.

STORT ENGASJEMENT FOR ULVEN I FLERE BYER I JANUAR

AV BERIT LIND OG VIGGO REE
FOTO: VIGGO REE

Lørdag den 20. januar 2018 mobiliserte dyrerettighetsorganisasjonen NOAH til demonstrasjon for våre ulver i flere byer og andre europeiske byer. Bakgrunnen er den siste omfattende jakten ansvarlige forvaltningsmyndigheter har iverksatt på denne truede arten. På den norske rødlisten er ulven ført opp under kategorien «kritisk truet».

Til tross for forskernes faglige råd, det store flertallet av befolkningen som vil ta vare på ulven i vår natur samt vedtatte lover og ratifiserte konvensjoner sørger regjeringen for en behandling av denne arten som vekker oppsikt over store deler av verden. Nedskytingen av en stor del av den beskjedne norske bestanden har sørget for en nærmest absurd situasjon for våre ulver. Den norske statens forvaltning av rovdirene er en stor skam for Norge. Men i dette landet betyr negativ oppmerksomhet og avsky fra det internasjonale samfunnet foreløpig svært lite. La oss derfor håpe at

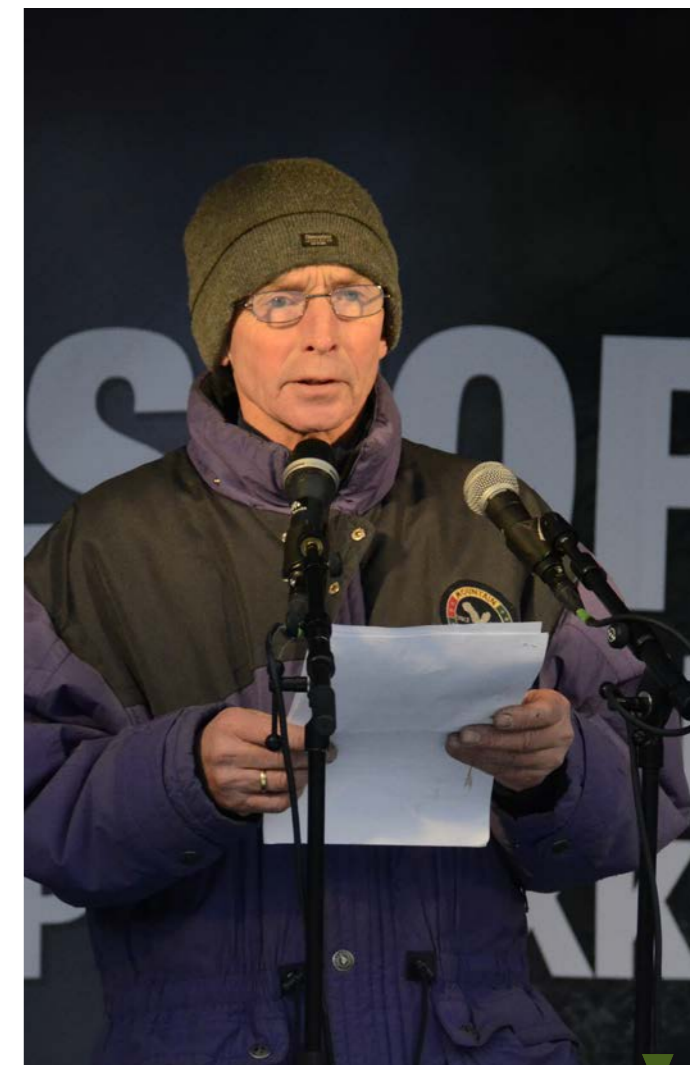
ting kan endre seg når omverdenen etter hvert får bedre innsyn i hva som skjer i «verdens ledende miljønasjon». Å bringe kunnskap om Norges infame forvaltning av rødlistete arter bør bli en hovedoppgave for naturvernorganisasjonene i årene som kommer.

OPPMØTE AV TUSENER

Heldigvis er det konstruktive krefter i vårt land som bidrar til å sette fokus på den skamløse behandlingen av ulven. En rekke personer fra institusjoner, politiske partier og naturvernorganisasjoner sørget

NOAHs leder Siri Martinsen var initiativtaker til demonstrasjonen med appellene og hun hadde ansvaret som arrangementets ordstyrer.

Tore Hauge fra Rena var bygdefolkets representant under demonstrasjonen. Hans flotte appell fikk betydelig medieoppmerksomhet.

den 20. januar for appeller foran tusenvis av frammøtte mennesker i inn- og utland. Den største markeringen for vår mest truede pattedyrart denne lørdagen, fant sted foran Stortinget. Rundt 3000 mennesker hadde møtt opp på Eidsvolls plass for å vise sitt syn på en ulveforvaltning som nå er i ferd med å vende tilbake til den utryddelsespolitikk som var rådende i vårt land gjennom 1800- og mesteparten av 1900-tallet. Tilsvarende demonstrasjoner var det i Bergen, Trondheim, Stavanger, Kristiansand, Fredrikstad og Tromsø. Også foran norske ambassader i Sverige, Finland, Estland, Latvia, Litauen, Kroatia, Sveits, Frankrike, Storbritannia og Sør-Afrika var det markeringer for ulven denne dagen.

VÅR PLIKT

NOAHs leder Siri Martinsen kunne litt over kl. 13:30 denne januarlørdagen ønske

de mange frammøtte foran Stortinget velkommen. Hun sørget for et kraftfullt folkerop til støtte for ulven. Deretter entret skaperen av tegneseriedamen Nemi, Lise Myhre, podiet. Hennes entydige appell for arten ble avsluttet med: «Det er vår fordømte plikt å la ulven leve!»

STØTTE FRA UNIVERSITETSHOLD

De neste på programmet var fire professorer, alle med et stort hjerte for naturen og ulven. Jussprofessor Mads Andenæs ved Universitetet i Oslo var den første som stilte seg bak mikrofonen. Han startet med å påpeke at loven er på ulvens side, og holdt nærmest en miniforesning om naturmangfoldloven, grunnlovens paragraf 112 og Bernkonvensjonen. «Dette kan myndighetene ikke se bort fra», sa Andenæs – og fortsatte: «Men vårt politiske system har feilet. Det er rimelig klart at

tankegangen som styrer dagens vedtak, vil gjelde fram til det ikke er en ulv igjen i Norge. Men vi kan ikke si at det er «hensiktsmessig» eller vise til næringsinteresser for å skyte ulv, når vi har forpliktet oss gjennom internasjonale konvensjoner, og når Grunnloven og naturmangfoldloven er så tydelig.» Deretter fulgte kriminologiprofessor Ragnhild Sollund. Hun er ikke minst opptatt av Norges forpliktelser gjennom internasjonale konvensjoner og har fulgt den norske ulvedebatten i forhold til lovverk og rettsaker.

BYGDEFOLKETS REPRESENTANT

Før de to siste professorene tok ordet var det Tore Hauge fra Rena i Åmot kommune, Hedmark, som fikk anledning til å stille seg bak mikrofonen. Han representerte bygdefolket i ulvesonen, og holdt en flott appell. Tore har gjennom mange år

Kriminologiprofessor Ragnhild Sollund under sin appell foran Stortinget.

engasjert seg for våre truede rovviltarter, og han var for øvrig vararepresentant i FVRs styre i 2012-13. Anleggsarbeideren fra Rena har også erfaring fra rovviltarbeidet innen Naturvernforbundet. I sin appell fortalte han om utfordringene ved å forsvare ulven i lokalmiljøet. Trusler og søppeldumping på trappa er blant ingrediensene fra mobben. «Større enn frykten for ulven er frykten for bygdedyret. Det er bygdedyret som gjør at den tause majoritet forblir taus. Det er frykten for baksnakking og forbigåelser som gjør at flertallet, som er for ulv, ikke våger å si det høyt», sa Tore i sin appell foran Stortinget. Hans budskap denne lørdagen ble omfattet med betydelig interesse. I flere av de etterfølgende medieoppslagene var det hans bidrag som hadde gjort det sterkeste inntrykket under demonstrasjonen.

TANKER OM ULV I FRAMTIDEN

Deretter fulgte en strålende appell fra

Harald Kryvi – professor emeritus ved Universitetet i Bergen. Han poengterte bl.a. betydningen av å kunne avsette nasjonalparker i Norge der alle viltarter – ulven inkludert – kunne leve uten at jakt ble gjennomført. I dag fungerer alle norske nasjonalparker som eksklusive jaktområder for en liten elite av grunneiere, rikfolk og naturforvaltere. I nesten alle andre nasjonalparker i verden er jakt forbudt.

Professor i religionshistorie ved Universitetet i Oslo, Dag Øistein Endsjø, fortsatte med en beretning om hvordan han som virkelig gammel vil fortelle hvordan verden en gang var. «Jeg vil fortelle fantastiske historier til de som vil høre, om den vidunderlige verden som en gang var. En gang fantes ulv, vil jeg fortelle. Ville ulver! Akkurat som i eventyrene. Skogene var fulle ikke bare av dem, men også av bjørn, jerv og gaupe. Fjellene var fulle av rypen, elvene av vill laks og himmelen ved kysten kunne

dekkes av måker. Men nå, er de borte. Alle sammen. Jeg vil fortelle om hvordan vi ikke tålte ulvene. Vi ville ha naturen bare for oss selv. For profitt! For elgjakten. For sauene som nesten ingen spiste og som døde i hundretusener av andre årsaker. For å kunne la hundene våre løpe rundt over alt, helt uten fare», sa Endsjø – til ettertanke blant de framfødte.

POLITIKERNES BIDRAG

I alt fire politikere var blant appellantene foran Løvebakken. Først ut var MDGs stortingsrepresentant Per Espen Stoknes. Han møter nå fast i nasjonalforsamlingen siden Une Bastholm er i permisjon. Etter han kom MDGs Øyvind Solum, som er leder i rovviltneimnda i Oslo, Akershus og Østfold. Deretter var det SVs stortingsrepresentant Arne Nævra sin tur. Ingen andre på Stortinget har så mye kunnskap om og erfaring med ulv og andre rovdyr enn han. Den siste politikeren som bidro

Religionshistorieprofessor Dag Øistein Endsjø holdt en glitrende appell der han tok tilhørerne med på en reise i tid der han som gammel snakket om hvor fantastisk verden en gang var.

med appell var Venstres stortingsrepresentant Grunde Almeland. Han møter nå fast for Ola Elvestuen, som er blitt betrodd oppgaven som vår klima- og miljøminister. For de to sistnevnte folkevalgte må det være kolossale utfordringer å videreføre en ulvpolitikk som er basert på så mye uforstand, hat og manglende kunnskaper. Alle de fire politikerne som stilte på Eidsvollss plass denne lørdagen bidro med flotte appeller for ulven i norsk natur.

ORGANISASJONENES APPELLER

Mot slutten av demonstrasjonen foran Stortinget var det naturvernorganisasjonenes tur til å framføre appeller. Først ut var NOAHs leder Siri Martinsen, deretter WWF Verdens naturfunds miljøpolitiske leder Ingrid Lomelde, Naturvernforbundets generalsekretær Maren Esmark og Rovviltets Røsts styremedlem Torgeir Berge. Alle sørget for solide og velformulerte bidrag bak mikrofonen. Deretter var

det Marianne Mikalsens tur. Hun var en av initiativtakerne til Ulvens dag i oktober 2016.

LENNART I SÆRKLASSE

Den siste fra naturvernensiden var vår egen styreleder Lennart Fløseth. Han åpnet noe forsiktig, men etter hvert ble FVRs representant mer og mer engasjert og inderlig. Mot slutten av sitt innlegg var Lennart i en egen klasse! Vi har aldri opplevd styrelederen framføre et så velformulert og glødende budskap om ulven og ulvforvaltningen. Ingen andre mottok så høylutte tilrop og rungende begeistring som FVRs mann. Medlemmene kan lese hans appell i egen tekstbolk.

AVSLUTTENDE ULVEROP

Helt til slutt sørget naturfotograf og biolog Tom Schandy for noen velvalgte ord om betydningen av ulv som en viktig

del av økosystemet, og verdien av artens tilstedeværelse også i tilknytning til naturopplevelse og fotografering. Siri Martinsen takket så alle appellanter og framfødte, og punktet for demonstrasjonen – som strakte seg gjennom 75 minutter – var noen taktfaste fellesrop på vegne av våre ulver mot de folkevalgte på Stortinget.

Professor Dag Øistein Endsjø:

«Jeg vil fortelle fantastiske historier til de som vil høre, om den vidunderlige verden som en gang var. En gang fantes ulv, vil jeg fortelle.»

Med på rovdyrseminaret på Jeløy Radio var blant annet (foran fra venstre): Lennart Fløseth, Helga Riekeles og Thor-Ivar Guldberg. Bak fra venstre: Berit Lind, Siri Martinsen, Jan Ingar Båtvik, Torbjørn Pehrson og Tuva Thorson. Foto: Dan Bendixen.

ROVDYRENE FLYTTET INN PÅ JELØY RADIO

AV THOR-IVAR GULDBERG

Lørdag 10. mars 2018 var det rovdynene som sto i fokus da flere titalls rovdyrinteresserte samlet seg på Jeløy Radio i Moss for å vurdere alternativer til regjeringens mangelfulle miljøfokus.

Tilhørerne fikk blant annet se flotte naturbilder fra naturfotografen Torbjørn Pehrson. Den pensjonerte svenske «polisen» Erol Coleman hadde et engasjert innlegg om faunakriminalitet i Sverige.

Siri Martinsen fra NOAH - for dyrs ret-

tigheter, ga forsamlingen en god innføring i de etiske dilemmaer i rovdyrkonflikten. Tuva Thorsson fra Langedrag holdt et innlegg med robuste husdyraser som tema.

Biologen Jan Ingar Båtvik fikk folk til å trekke på smilebåndet da han blant blant

annet fortalte hvordan rovdynene ble sett på i gamle dager. Han påviste at enkelte som engasjerer seg mot rovdyr fremdeles tviholder på gamle oppfatninger og myter.

DREPER ROVDYR I «OFFENTLIGHETENS INTERESSE»

AV THOR-IVAR GULDBERG

– *Politikerne mener det er en «offentlig interesse» for alle å skyte ulv, men flertallet vil jo ikke skyte flere ulver.*

Det sier veterinær og leder i NOAH – for dyrs rettigheter, Siri Martinsen. Hun deltok som foredragsholder på rovdyrseminaret som Foreningen Våre Rovdyr arrangerte i mars.

– Selv om det også i bygdene er flertall for rovdynene, omtales rovdynene som et en «belastning» av myndighetene og at det er i «offentlighetens interesse» å drepe rovdyr. Politikerne sier at de taler for hele folket, men så gjør de ikke det, sier veterinæren, som mener Norge er et dårlig eksempel for verden på dette området.

FORTRENGER

Hun mener at vi mennesker fortrenger andre arter og forviser dem fra deres naturlige leveområder. Samfunnet burde i stedet gjenoppbygge de truede rovdyrbestandene, men det er vanskelig fordi menneskene sliter med et etisk problem, nemlig at vi oppfører oss som om vi eier jorda.

– Menneskene setter maksimalmål på rovdynene, og skal kontrollere dem ned til minste detalj. Men vår egen påvirkning og ekspansjon kontrollerer vi ikke, sier hun, og minner om at det ofte er snakk om truede arter og at problemstillingene etisk sett er svært utfordrende.

TROR IKKE DET DE HØRER

– Andre land tror ikke det de hører når de får informasjon om hvordan norske myndigheter tenker og reagerer overfor rovdynene i Norge. Vanligvis får truede arter et bestandsmål, men ikke her til lands - hvor det blant annet for ulven er satt maksimaltall. Det noe helt annet, sier hun, og slår fast at stålkontrollen som norske myndigheter har på ville dyr, er et grunnleggende etisk problem.

NYE PRINSIPPER

Et enda større etisk problem hun ser, er at myndighetene tillater stadig nye former for jakt i sin streben for å desimere rovdyrbestandene.

– Det er innført nye prinsipper for jakt på rovdyr, som bruk av snøscooter og helikopter, og ikke minst avlaving av eksempelvis jerveunger som beskyttes av mora i hiet. Denne praksisen byr på ekstra store etiske utfordringer, sier hun.

DØR AV ANDRE ÅRSAKER

På rovdyrseminaret i mars kritiserte hun også driftsformene for produksjon av mat og kjøtt.

– Når det gjelder sau, er det langt flere husdyr som dør av andre årsaker enn rovdyr, poengterer hun, og slår fast at det er problematisk at tamme dyr fortrenger rovdyr og andre ville dyr i norsk natur. Samtidig understreker hun at det ikke er sauens feil at den slippes ut i naturen.

REKREASJON

NOAH mener også at det er problematisk at ville dyr jaktes på for rekreasjon. For mange jegere er selve jakta det viktigste, mens balansen i naturen er sekundært.

HARDERE DEBATT

– Jeg ser at det har blitt en hardere offentlig debatt også på dette området. Det har blitt lov til å si grovere ting og blitt tillatt med en hardere tone.

Hun er spesielt oppmerksom på at mange ikke tør si fra om at de støtter ulv, selv om det også i bygdene er et flertall som vil ha rovdyr i naturen. Det er et demokratisk problem, mener hun.

— KAN FRYKTNEN FOR ULV ERSTATTES MED KUNNSKAP?

AV THOR-IVAR GULDBERG

– Kan frykten for ulv erstattes av kunnskap og bedre kjennskap til ulv? Det var et av spørsmålene som Tuva Thorson fra Langedrag Naturpark, Fjellgård og Leirskole stilte forsamlingen på Jeløya.

Der kunne Tuva Thorson fortelle at Langedrag blant annet ble bygd opp for å øke forståelsen for økologi. Langedrag har store ulveinnhegninger, og Tuva har gjennom 38 år fulgt ulveflokkens liv. Arbeidet med de sosialiserte ulvene har gitt en unik kjennskap om ulvens språk og instinkter. Hun har erfart at folk som besøker henne og ulvene, får et nytt og positivt bilde av ulven. Hun poengterte at det er en grunn til at hver enkelt art finnes i naturen.

FJELLREVEN

– Fjellreven er en av de mest truede artene i Norge. Derfor har vi gjennom flere år tatt del i Prosjekt Fjellrev. Fjellrevhvalper født på Langedrag er sluppet ut for å forsterke bestanden i det fri. Årlig brukes det hundretusener av kroner til føring av utsatt fjellrev.

Det som skjedde forut for fjellrevens kollaps i norsk natur, var at alle de fire store rovdirene – ulv, gaupe, jerv og bjørn – systematisk ble drept over hele landet. Deretter falt fjellreven kraftig i antall. Den ble først fredet da den var på randen av utryddelse på 1930-tallet.

TOTALFREDET

– Etter at fjellreven ble totalfredet på 1930-tallet, forventet man at bestanden skulle øke, men det gjorde den ikke. Og hvorfor gjorde den ikke det? I dag ser man på rødreven som en større trussel for fjellreven. Rødreven spiser maten som fjellreven kunne hatt, men det kan ikke være hele årsaken til at fjellreven ikke øker, slik jeg ser det. Rødreven har økt i antall de siste 30 årene, men i en 50-årsperiode etter fjellrevens fredning var det ikke mye rødrev i norsk natur. Fjellreven økte likevel ikke i antall i perioden etter fredning, sier hun.

POLARREVEN

Polarreven i Arktis klarer seg bra i områder hvor den er i kontakt med kysten, men den skandinaviske fjellreven i innlandet får ikke nok åtsler til å klare seg på en naturlig måte.

– Jeg synes dette er interessant, fordi fjellreven i innlandsnorge ikke kan forsyne seg av åtsler på samme måte som i tidligere tider, da det var mer ulv, gaupe, jerv og bjørn. Dette fikk konsekvenser for fjellreven i form av sterk tilbakegang. Spørsmålet vi nå må stille, er om fjellreven i det hele tatt kan reddes uten at særlig ulv og jerv – som lever i høyfjellet – er til stede i de samme områdene som fjellreven, sier Tuva Thorson.

ULV I HJEMMET

Hun var også innom problematikken knyttet til at hundeeiere ser på ulven som en trussel mot hundene deres.

– Hunden i hjemmet er en slektning av ulven. Mange har med andre ord en ulv i hjemmet sitt, sier hun og poengterer at det er en motsetning i at hunden er menneskets beste venn, mens ulven for noen er den verste fiende.

UFARLIGE FOR FOLK

– Samtidig viser statistikk at åtte mennesker er drept av hund de siste 12 årene. Når folk mener at ulven er et større problem, hvilken art er egentlig det største problemet?

Hun mener at det over lang tid har vært lite ulv i landet, og at vi derfor har distansert oss fra naturen. Når folk er med henne inn i innhengningen til ulvene, ser de hvor fryktsomme dyrene er. Det er en vekker og opplevelse for mange. Mange har fått øynene opp for hvor vaksom ulven er, noe

som har berørt mange av dem som har besøkt gården.

MUFLON

Sauerasen Muflon er den opprinnelig europeiske sauene. Den kan i følge Tuva Thorson leve side om side med ulv i vill tilstand. Årsaken er at denne sauerasen løper like raskt som ulven.

– Under jag tar ulven det dyret som er sist eller svakest i flokken. Ulven er fornøyd med ett dyr fordi den skaffer seg mat for to-tre dager. Samtidig vil de andre sauene i flokken være langt unna når ulvene er ferdig med jakten. Nettopp da gjør ulven rovdirenes «jobb» i økosystemet, nemlig å sikre at det er de sterkeste dyrene som fører slekten videre – ved å ta bort dyrene som er enklest for ulven å ta.

– Før vi mennesker begynte med husdyr, var det ikke noe som var lett å ta, alt var en kamp. I dag er de moderne sauene så tunge at de blir et lett bytte for ulven, og den tar langt flere sauer enn den trenger. Vi må ha respekt for at det kan være en fortvilet situasjon for en bonde. Problemet har imidlertid oppstått fordi vi mennesker har forandret naturen. Kanskje må vi ta ansvar for det vi selv har skapt av problemer. Det er i alle fall viktig at vi kjenner utgangspunktet for problemet sau og ulv for å kunne forvalte problematikken. Jeg sier ikke at det er et enkelt problem, men det er kanskje på tide at vi ser på nye driftsformer når det gjelder sauehold. Kanskje har muflonsauens flokkinstinkt, lette bevegelsesevne og morsinstinkt noe å lære oss. Mange av dagens saueraser er dessuten preget på å ikke være redd ulv, fordi dyrene har blitt vant med gjeterhunder rundt seg. Det gjør problemet ytterligere vanskelig.

FAUNAKRIMINELLE SLIPPER STRAFF

AV THOR-IVAR GULDBERG

I likhet med Norge, er det også i Sverige ofte svært vanskelig å få faunakriminelle dømt. Og jo lengre nord, desto lavere straffer, viser det seg.

Den nå pensjonerte «polisen» Erolid Coleman var blant foredragsholderne under foreningens rovdyrseminar på Jeløya Radio i mars.

40 ÅRS ERFARING

Med utdanning innen faunakriminalitet, har Erolid Coleman over 40 års erfaring i den svenske «polisen», blant annet ved miljøbrottsenheten i Uppsala.

SKAR HODET AV BJØRNENE

– Jeg har gått gjennom samtlige dommer innen faunakriminalitet i Sverige. En av dem omfattet en bjørnefamilie der binna og begge ungene ble funnet drept, med avskåret hode. Det var tilfældigheter som ga gjennombrudd i etterforskningen, sier Erolid Coleman.

BJØRNEBLODET MATCHET

Ved en ransaking hjemme hos en mistenkt fant politiets teknikere bevis for at blodspor

i boligen matchet blodet til bjørnefamilien. En kniv som var benyttet, ble funnet og hadde også match mot blodet til bjørnene. Sammen med et funn på et belte som gjerningsmannen hadde på seg under ugjerningen, hadde «polisen» bevis nok til å gå i retten.

LAVE STRAFFER

– For dette fikk han fire måneders fengsel. Og det viser seg at jo lengre nord man kommer i Sverige, desto lavere er straffene for faunakriminalitet. I en høyere rettsinstans ble imidlertid straffen skjerpet til seks måneders fengsel, sier Coleman, som ikke legger skjul på at han mener straffene i mange tilfeller er for lave og at straffenivået generelt er for lavt.

INNDRAGNING

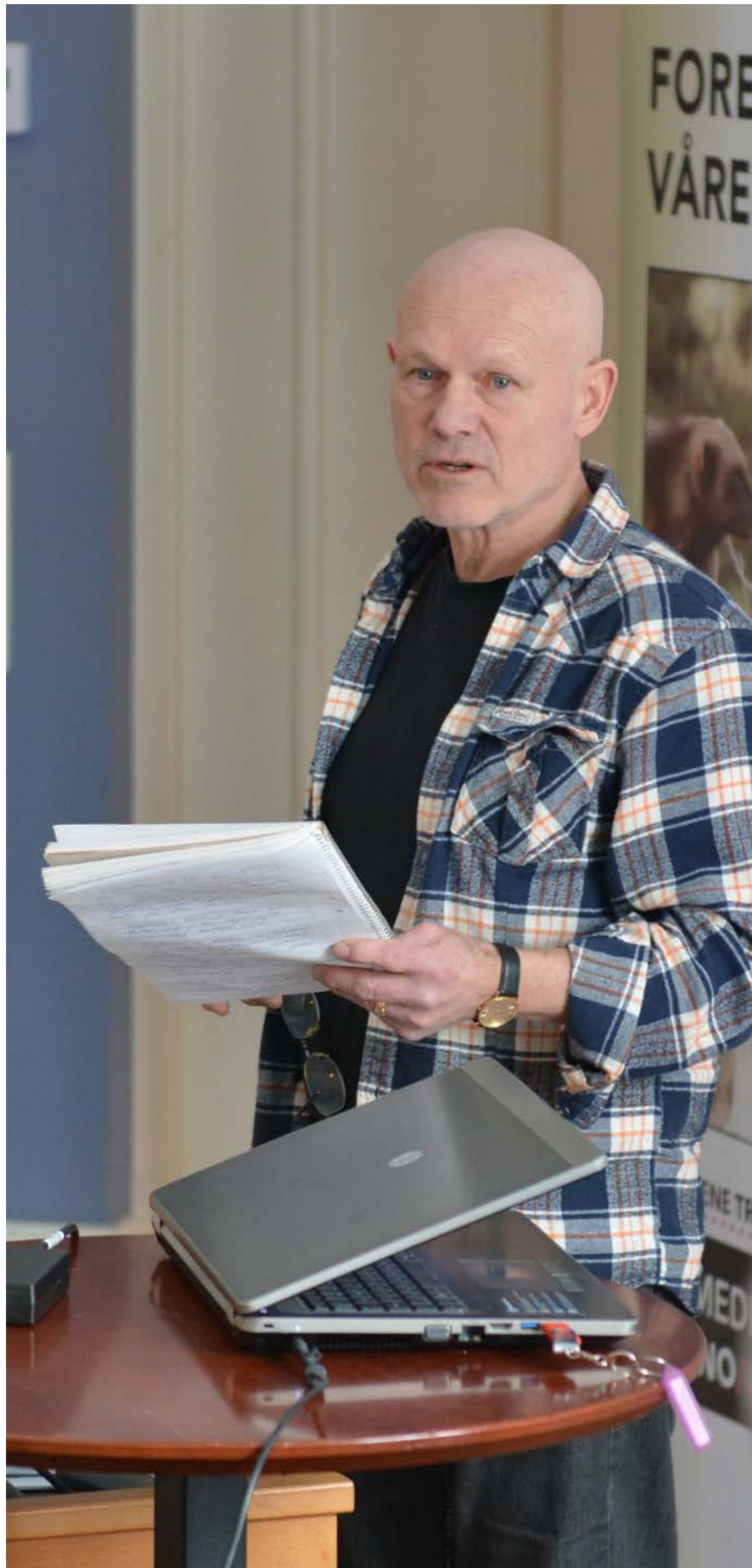
Ofte fremmes det krav om store inndragninger fra den svenske staten, blant annet for biler og annet utstyr brukt under ulovlig jakt. Det finnes imidlertid eksempler på at

inndragningene reduseres til latterlig lave nivåer i domstolene, sammenlignet med det påtalemakten har krevd.

GAUPA «FRESTE»

I et annet tilfelle forteller han om en dame på tur i svenske skogstrakter i Värmland. Der møter hun ei ung gaupe som freser mot henne. Hun går tilbake til hytta og forteller historien til mannen, som tar med seg et et ladd jaktvåpen. Når gaupa flykter, skyter han den bakfra – viste obduksjonen. I retten hevder han nødrett, og blir i første instans frikjent for å ha skutt gaupa – fordi han oppfattet situasjonen som en nødsituasjon. I Hovretten dømtes han imidlertid til seks måneder fengsel.

Foto: Dan Bendixen

SOM BARN

I andre tilfeller omtaler «polisen» de mistenkte som lite voksne, der de ofte kommer med forklaringer som bare barn kan finne på.

– I mange tilfeller slipper faunakriminelle unna i retten. I noe tilfeller starter de tiltalte direkte forfølgelse av aktor. I et slikt tilfelle endte straffen med to års fengsel for to gjerningsmenn i samme sak.

EFFEKTIVE STRAFFEMETODER

Etter mer enn 40 år i det svenske politiet mener han at samfunnet bør bruke mer effektive straffemetoder i saker der folk blir dømt for faunakriminalitet.

– En av de mest effektive straffereaksjonene vil være å inndra jaktretten i flere saker og for lengre perioder. Det er et forslag som jeg støtter, sier Erolid Coleman, som slår fast at jegere ofte oppfatter en slik straff som verre enn å sitte i fengsel.

BRUKER GIFTÅTE

Han kjenner til 12 tilfeller hvor faunakriminelle har brukt gift for å ramme rovdyr i Sverige.

– Dere må også være klar over at jegere i Norge og Sverige har god kontakt. De samarbeider og utgjør en fare for rovdynene på begge sider av kjølen.

Foto: Dan Bendixen

«FØLELSER BLIR TIL DER TING BETYR»

AV THOR-IVAR GULDBERG

Biolog Jan Ingar Båtvik hadde et interessant innlegg på rovdryrmøtet på Jeløya Radio. Han tok for seg en del gamle og misforståtte oppfatninger av rovdyr.

Han viste til at talglys og ulv er noe som taler til urinstinktet hos steinalderflokkene; de som setter pris på at det er rovdyr i naturen rundt seg. Han poengterte at man ofte hører om de store rovdynene, men minner om at det totalt er 22 ulike rovdyr i Norge, pluss rovfuglene og andre arter som opptrer som rovdyr.

ROVTANNA

Jan Ingar Båtvik kunne fortelle at mange misforstår hva «rovtanna» hos rovdynene er. Mange assosierer rovtanna med huggtennene foran i ulvekjeften, men det stemmer altså ikke.

– Rovtanna er kniven som sitter innerst i ulvekjeften, den som med sine skarpe kanter gjør at rovdynene kan skjære opp kjøttet i passe store biter, sier biologen.

FØLELSER

Han var også innom spørsmålet om rovdyr kan ha en ond hensikt når de angriper husdyr. Dette avviser han og slår fast at rovdynene kun følger sine instinkter, og at det ikke finnes noen ond hensikt i dyreverdenen.

Biologen er også opptatt av spørsmålene og engasjementet rundt dyrehold og rovdyr, og slo fast at «følelser blir til der ting betyr». Med det mener han at folk engasjerer seg sterkt dersom det betyr noe for dem direkte, og det skaper følelser. Når slike hendelser skjer langt unna eller det ikke har noe å si for en selv, blir engasjementet tilsvarende lavere.

– De som mister bikkja til et rovdyr kan reagere sterkt ut fra sine følelser, men for

de som er mer distansert har det ikke noe å si – fordi det ikke skaper følelser.

UDYR?

Han viser til at folk som eksempelvis kan være for en sterk bestand av hubro, kan få sterke følelser dersom det går dårlig med hubroen. Folk som mister katta til hubroen, kan derimot mene et den er et udyr.

KARISMATISK

Han kunne fortelle at folk har forskjellig holdning til dyr som er karismatiske og de som ikke er det. Samtidig understreker han at det er tøft å være rovdyr, fordi individene hele tiden må skaffe seg nok energi til å kunne gjennomføre neste jakt.

SPORINGSTUR FOR MEDLEMMER 2018

AV ARNE FLOR

Lørdag 17. februar 2018 gjennomførte Foreningen Våre Rovdyr sin årlige ulvesporingstur. I år var det 15. gangen vi gjennomførte dette tilbudet til våre medlemmer. Grunnet nedslaktingen av Julussa- og Osdalsflokkene innenfor forvaltningsområdet falt sporingsvalget denne gangen på ulvene i Letjennaflokken i Åmot kommune.

Erling Mømb leder an under ulvesporingsturen. Bildet viser tydelig den store forskjellen på ulvespor og revespor. Revesporene er til høyre. Foto: Arne Flor.

Usikkerheten om vi skulle finne spor som lå slik til at det greit lot seg gjøre å kjøre tett opp til, er der foran hver tur. Og for Erling Mømb, som i løpet av flere år har hatt mesteparten av ansvaret med å finne spor, var det i år blitt noen tankefulle og litt bekymringsfulle netter med tanke på været, snø og vind. Men nok en gang ble det en svært vellykket tur med mange fine opplevelser.

På oppmøteplassen fordelte vi oss i et mindre antall biler og kjørte til stedet hvor det noen dager i forveien var funnet spor

av ulv som hadde krysset en vei. Været var på vår side. Kun litt nysnø lå i de ett til to dager gamle sporene.

30 DELTAKERE

Med 30 forventningsfulle naturinteresserte ledet Erling oss inn i ulveskogen. Det lå ganske mye snø i området, og derfor hadde ulvene beveget seg mye inne i tett skog. Dyrene hadde valgt det som var lettest for dem, men som for oss ikke alltid var så enkelt. Det første sporet vi fulgte endte like ved en større lysning. Der hadde ulven snudd og gått tilbake i de samme sporene

– for så å følge en liten bekk som endte ute ved veien. Så var vi tilbake på veien 30 meter fra der hvor vi startet. Vi fulgte så sporet på den andre siden av veien. Etter kort tid forsto vi at det måtte ligge rester av en elg i området da det var mange spor i flere retninger, pluss utrolig mange revespor. Antallet revespor tydet i alle fall på at det var mat i nærheten. Det vanskelige var å følge det rette sporet for så å finne elgen.

TO GRUPPER

Vi hadde delt oss i to grupper for å søke i et større område. Mens den ene gruppen etter noen timer slappet av med niste og varm drikke dro noen av de mest ivrige ut for å kikke etter jaktspor og ekstra stor sporaktivitet. Ikke langt fra spiseplassen kom de over et lærbein av elg som lå ute på ei lita myr. Funnet ble annonsert og ikke lenge etter så ble skinnen og resten av legg- og lærbeina funnet.

RESTER AV ELG

Den andre gruppa ble kontaktet og kom litt senere ned til plassen. Stedet hvor elgkalven var blitt tatt var enkel å finn da ulvene hadde dradd skinnen med beina hengende fast ut på ei lita myr. Så var det bare å følge slepesporene tilbake, og der var plassen hvor elgen var tatt. Vomma og litt pels lå igjen der. Det første ulven gjør, etter å ha tatt livet av elgen, er å åpne buken og dra ut vomma. Så går den i gang med å spise bløtdelene og hjertet. Barna som var med fikk løfte og kjenne på elgdelen som lå der. Og det var med stor interesse at de studerte restene nærmere.

TOK TIUR

En av deltakerne hadde fulgt et av ulvesporene i en annen retning og funnet noe ganske så uvanlig. På vei tilbake til bilene tok vi turen bortom denne plassen. Der så vi tydelig sprangsporene fra en ulv i snøen mot ei lita gran, og på baksiden lå restene av fangsten. Den hadde klart å ta en tiur som hadde sittet under den lille skjorte-grana – i det den hadde prøvd å fly bort. Det var utrolig at ulven hadde klart å ta en tiur. Fjærrestene som lå der viste at det var en ungtiur – en fugl klekket i 2017. Den hvite stripen på enden av de midterste stjertfjærene fortalte om tiurens alder. Det var en fantastisk opplevelse!

Så gikk turen tilbake til bilene. Der var det bål med bålkokt kaffe pluss pølser og grilling, som Arne Aasan hadde ordnet. Det var en fornøyd gjeng som avsluttet dagen der – med mange flotte naturopplevelser.

Tor Arild kapper av det ene leggbeinet og sjekker margen. Den var fin, så det var et friskt dyr. Foto: Arne Flor.

Skikkelig god kaffe fikk vi servert av Arne Aasan da vi kom tilbake til samlingsplassen. Foto: Arne Flor.

Vi fant de midterste stjerfjærene fra tiuren. De hadde den hvite kanten som viser at det er en ettåring, altså klekket i 2017. Foto: Arne Flor.

Ole Johan Janson med det ene forbeinet som ble funnet 100 meter unna resten av elgkalvkadaveret. Det var kun ryggskinn og nedre del av alle fire bein samt magesekk og tarmar som lå igjen. Foto: Lennart Fløseth.

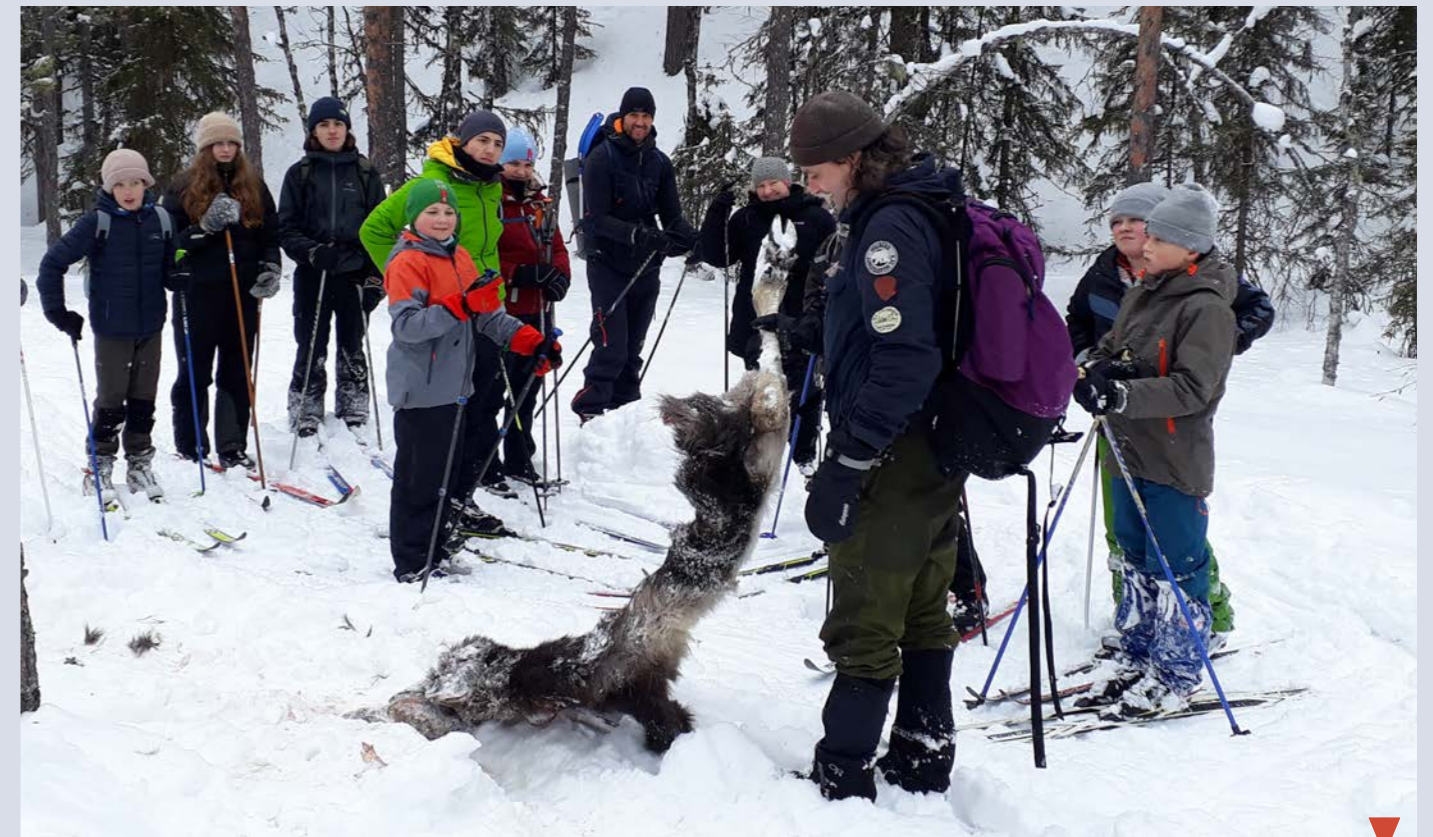

Foto: Lennart Fløseth.

MANGE ER UEGNET SOM ROVDYRJEGERE

AV THOR-IVAR GULDBERG

Mange norske jegere er direkte uegnet til å drive jakt på rovdyr. Så mange som én av fem gauper har blitt skadeskutt under lisensjakten som myndighetene organiserer. Rent rovdyrhat er noe av motivasjonen og én av årsakene til skadeskyting av rovdyr.

«...en betydelig større andel rovdyr skadeskytes...»

Rapport nummer 838 om «Skadeskyting av rovvilt» publisert av Norsk institutt for naturforskning (NINA) er nedslående lesing for alle som bryr seg om store rovdyr. Det må også være pinlig lesning for både medlemmer og tillitsvalgte i Norges jeger- og fiskerforbund.

ETISK DILEMMA

Den 46 sider lange rapporten konkluderer med at 19 prosent av gaupene skadeskytes under lisensjakta som norske myndigheter har godkjent. Mange vil si at det er rent dyreplageri, men til nå er det ikke gjort noen veldig stor innsats for å bli kvitt det etiske dilemmaet rundt rovdyrjakt.

MANGE ROVDYR SKADESKYTES

I tillegg til å påvise 19 prosent skadeskyting av gaupe, konkluderer NINA-rapporten også med at ni prosent av bjørnene blir skadeskutt, det vil si omlag én av ti bjørner. For rødreven er tallet enda verre, ettersom 20 prosent blir skadeskutt.

MØRKETALL

Som om ikke disse tallene skulle være ille nok for norske lisensjegere, forteller rapporten om dystre mørketall. Rapporten tar for seg minimumstall, som betyr at de reelle tallene kan ligge høyere. I rapporten har man kun tatt med rovdyr som er gjenfunnet etter skyting. Rovdyrene som jegerne skjøt mot, men som ikke ble funnet, er ikke med i statistikken. Det er derfor grunn til å anta at skadeskyting av rovdyr i norsk natur kan være høyere enn det rapporten beskriver.

LIDELSER

– Jegere står ovenfor mange ukontrollerbare utfordringer og jakt kan aldri bli like effektiv og human som avlaving av husdyr, slår rapporten fast. Forskerne ved NINA har tatt utgangspunkt i forskriften om utøvelse av jakt, felling og fangst som sier at jakta ikke skal påføre ville dyr unødig lidelse. Med den store skadeskytingen vil mange kunne hevde at jakt på rovdyr ikke er i tråd med lovverket.

TRENGER VI STRENGERE KRAV?

Rapporten har tatt utgangspunkt i voksen elg og kalver ved beregning av skadeskyting av rovdyr. Elg og elgkalver skadeskytes i henholdsvis 3,5 og 4,5 prosent av tilfellene. For å kunne drive rovdyrjakt er det nok å bestå storviltprøven, men samtidig fordres det helt andre ferdigheter under jakt på rovdyr. De mye større tallene for skadeskyting av rovdyr, vil for mange vise at storviltprøven ikke er egnet som utgangs-

punkt for jakt på rovdyr. Spørsmålet er om myndighetene bør sette ytterligere krav til jegere som skal få lov til å drepe rovdyr.

ULVEN

Rapporten har ingen konkrete tall for hvor mange ulver som skadeskytes, men definerer at en ulv er skadeskutt dersom den beveger seg inntil 70 meter etter at den er skutt. Tilsvarende viser modellen at en bjørn som beveger seg mer enn 156 meter også er skadeskutt. For gaupe og rødrev er grensen på henholdsvis 49 og 11 meter. Dyr som beveger seg kortere, ansees ikke som skadeskutt etter instituttets kriterier.

MER SKADESKYTING AV ROVDYR

Kriteriene for skadeskyting er knyttet til kroppsstørrelse. Omfanget av skadeskytinger er derfor artsspesifikke, heter det i rapporten.

«Ved å anvende disse grenseverdiene på registrerte fluktstrekninger, finner vi at en betydelig større andel rovdyr skadeskytes enn elg», heter det i rapporten.

Rapporten slår også fast at «Likevel er det viktig å minimere sannsynligheten for skadeskyting under jakt.» Myndighetene har i løpet av de siste årene ikke innført begrensninger for å redusere skadeskyting av rovdyr i Norge.

HVOR GÅR GRENSEN

Rapporten definerer sine enge grenser for skadeskyting, med utgangspunkt i erfaringene fra den tradisjonelle elgjakta. Mange som ikke driver med jakt vil mene at disse definisjonene ikke er holdbare. Dermed vil man ved strengere definisjoner kunne hevde at skadeskytingen er mye større enn det forskerne har kommet fram til ut fra deres kriterier.

Det er som for elgjakt tillatt å skyte på rovdyr i flykt. Dersom man kun tillater skudd mot stillestående dyr, kan skadeskytingen reduseres kraftig, både for storvilt og rovdyr. Det har til nå ikke kommet slike krav fra norske myndigheter, verken for storvilt eller rovdyr, på tross av en stor andel med skadeskyting.

46 PROSENT BOMSKUDD

Ettersom det ikke finnes gode tall for skadeskyting av ulv i Norge, har forskerne sett mot Sverige i deler av rapporten, med henvisning til Statens Veterinärmedisinska Anstalt. Under svenskenes lisensjakt i 2010 og 2011 ble det skutt 47 ulver. 18 andre

ulver ble det løsnet skudd mot. Ingen vet hvor mange av disse som ble skadeskutt og om de eventuelt døde senere. De svenske tallene viser imidlertid at det i gjennomsnitt ble avfyrt fra ett til 12 skudd per ulv som ble drept. 46 prosent av skuddene var bomskudd. 54 prosent var treff i dyrene, mens bare 32 prosent av skuddene traff vitale organer.

50 PROSENT SKADESKYTING

Statens Veterinärmedisinska Anstalt mente at det er vanskelig å beregne en eksakt andel skadeskyting.

– Obduksjonsprotokollene viser imidlertid at mer enn 50 prosent av ulvene ble skadet av perifere treff før de ble truffet i vitale organer. Videre framgår det av obduksjonene at de perifere treffene satt overalt på kroppen: kjeve, frambein, ryggmuskulatur, buk, bakbein, hofta, bekken og anus, heter det i rapporten fra NINA.

Mange ulver har med andre ord opplevd en pinefull død. Rapporten viser også at norske viltmyndigheter opererer med lengre fluktstrekninger etter skyting enn det svenske gjør. Det betyr at norsk skadeskyting ville blitt definert som høyere dersom man hadde fulgt svensk standard.

LIDELSENE SOM JEGEREN IKKE SER

Rapporten fra NINA viser ellers at det under skyting av rovdyr også forekommer lidelser av dyreetiske dimensjoner som mange jegere ikke er klar over.

Når jegerens kuler treffer nært virvelsøylen på dyret, fallet det ofte om på stedet, men et slik treff er ikke umiddelbart dødelig, heter det.

– Dette er det svært viktig å være klar over ved treff høyt i nakkevirvlene – dyret vil da være fullstendig lammet i hele kroppen, men vil ha full bevissthet og intakt pustefunksjon i lang tid. Og selv om nerveforsyningen til mellomgulvet (Nervus vagus) er kuttet over på begge sider, vil det ta tre til fire minutter før dyret mister bevisstheten og dør, heter det i rapporten.

– Et skudd gjennom mageregionen er alltid dødelig, men det kan ta flere døgn før dyret dør av komplikasjoner og i løpet av denne tiden kan det skadeskutte dyret gå kilometervis; med få unntak vil derfor enhver resultatløs påskyting måtte betraktes som en skadeskyting.

JEGERNE SKJØNNER IKKE

NINA-forskerne har også sett nærmere på en del oppfatninger og myter som er vanskelig å endre hos norske jegere.

– Det hevdes ofte av jegere og ammunisjonsprodusenter at det forekommer en «sjokkeffekt» når et dyr treffes av et jaktprosjektil. Denne diffuse effekten beskrives som en spontan hendelse som «slår» dyret til marken når det rammes av prosjektilet. Imidlertid foreligger det ingen vitenskapelig redegjørelse som kan bekrefte dette synet. Tvert imot er vitenskapen skeptisk til en slik oppfatning og vi har derfor i denne rapporten sett bort fra slike udokumenterte effekter.

Etter å ha avslørt denne myten, har NINA-forskerne i rapporten konkludert med at dyr kun kan dø på to måter, enten ved forblødning eller ødeleggelse av hjernen.

STØRRELSEN HAR BETYDNING

Forskerne har gjennom mange beregninger kommet til at størrelsen på de ulike artene har betydning for omfanget av skadeskyting. Jo mindre arten er, desto mer skadeskyting.

– På grunn av datamangel kunne vi ikke inkludere ulv i utviklingen av modellen. For en voksen ulv som veier cirka 40 til 50 kilo tilsier modellen at normal flukttrekning bør ligge rundt 18 meter, mens grensen for skadeskyting er ved cirka 70 meter.

AKSEPTABLE AVSTANDER?

Dersom medlemmer i Foreningen Våre Rovdyr eller andre verneorganisasjoner skulle mene at disse avstandene ikke er akseptable, snakker vi i så fall om mye mer skadeskyting enn det forskernes beregninger viser. Og forskernes beregninger er som sagt gjort på bakgrunn av tall fra den tradisjonelle elgjakta og de normene som der er lagt til grunn.

KREVENDE JAKTFORM

Jakt på rovdyr er utvilsomt mer krevende enn jakt på elg. Det er ikke satt spesielle krav eller ferdighetstester til dem som får jakte på rovdyr. Rapporten fra NINA viser til en rekke forhold som medfører at andelen skadeskytinger er høyere hos rovdyr. Rovdyrene er som kjent små sammenlignet med voksen elg. Rovdyrjakt innebærer få og sjeldne skuddsjanser. Skytteren kan dessuten komme i kritiske situasjoner. Enkelte jegere har dessuten aversjoner mot rowvilt. Det benyttes også uegnet ammunisjon, skriver NINA i rapporten.

– Jo mindre et dyr er, desto mindre er omfanget av de vitale organer som må treffes for å oppnå en hurtig avlivning. Dette bidrar til at det blir mer krevende å få inn et godt treff på en bjørn eller ei gaupe sammenlignet med en voksen elg, heter det.

MANGLER ERFARING

– Ytterst få jegere har skutt mer enn noen få bjørner eller gauper, noen har kun skutt ett eksemplar, men de aller fleste jegere har ikke skutt noen. Dette skyldes at det felles

få store rovdyr sammenlignet med elg, og sannsynligheten for å få en skuddsjanse på bjørn eller gaupe er følgelig liten. De aller fleste jegere som prøver seg på rowviltjakt vil derfor mangle både egenbasert og til lært erfaring og vil i mindre grad mestre situasjonen på en tilfredsstillende måte. Vi må derfor anta at skuddsjansen vil kunne oppleves som stressende når en jeger står overfor en bjørn på kort hold for første gang. Sannsynligvis kan dette føre til at skudd løsnes uten at jegeren har full kontroll, med et dårlig treff som resultat. Å felle et rovdyr er trolig også forbundet med en viss status i jegerkretser. Vi kan derfor ikke utelukke at en jeger som ser et rovdyr vil kunne oppleve dette som en nå eller aldri-situasjon, noe som høyner sannsynligheten for at skudd løsnes selv om muligheten for å få inn et godt treff er lav, skriver NINA-forskerne.

HAGLE SKAPER LIDELSER

Rapporten fra NINA-forskerne viser også at flukttrekning (maksimal strekning et dyr forflytter seg når begge lungene er penetrert) under gaupejakt varierer i forhold til jaktvåpen. Når norske jegere bruker hagle i jakt på gaupe, gir det vesentlig lengre flukttrekning sammenlignet med det som er registrert blant svenske jegere.

– Bruk av haglgevær ser ut til å være synonymt med lange flukttrekninger ved gaupejakt, men våre data gir ingen indikasjon på hvorfor det er slik. Vi finner ingen åpenbare sammenhenger mellom lang flukttrekning og oppgitt skuddavstand,

jaktteknikk, kaliber, ammunisjonstype, gapas bevegelse og posisjon eller urene skuddsituasjoner. Vår eneste forklaringen er at manglende erfaring eller stressrelaterte forhold påvirker skyteferdighetene i den aktuelle jaktsituasjonen, heter det i rapporten.

– Man kan heller ikke utelukke at aversjon mot rovdyr kan senke terskelen for hva som betraktes som etisk jaktutøvelse. Vi ser for eksempel at skuddforbruket ved ulvefelling er høyere enn for noe annet storvilt og at skuddforbruket er minst ved elgjakt. Det er rimelig å anta at skudd løsnet under kontrollerte forhold minker sannsynligheten for at etterfølgende skudd blir nødvendig.

INGEN NYE KRAV TIL JEGERNE

Rapporten viser for øvrig til at det ble innført obligatorisk jegerprøve i 1986. Fram til rapporten fra NINA ble skrevet i 2012, var det kun satt fram ett nytt krav til norske storviltjegere, og det var å løse 30 treningsskudd før skyteprøven avlegges.

Mange vil derfor stille seg spørsmål om det ikke er på tide å stille mye strengere krav til jegere som får tillatelse til å jakte på rovdyr. Krav om egen sertifisering av rovdyrjegere kan være en vei å gå for å bedre forholdene.

STATENS NATUROPPSYN GJØR UNDERSØKELSER

I løpet av vinterens ødeleggende ulvejakt har Statens naturoppsyn (SNO) gjennomført kontroll av de drepte ulvene. Stedet hvor de dyrebare individene etter statlige vedtak måtte ende sine dager, ble også undersøkt.

– Vi skal bidra til at jakta foregår på en forsvarlig måte, i tråd med gjeldende lover og regler. Det er viktig å unngå skadeskyting, og jeg oppfordrer jegerne til å være bevisste på det, sa avdelingsdirektør Pål Prestrud i SNO før jakta.

Undersøkelsene er et ledd i overvåkingen av bestandene av store rovdyr, og som et oppdrag der de skal følge utviklingen i skadeskyting av store rovdyr.

Ulvedrapene blir dokumentert gjennom undersøkelser på stedet hvor dyrene er skutt. SNO vurderer blant annet skuddavstand, skuddvinkel, fluktavstand fra skuddet går til dyret faller og terrenget i skuddlinja. De registrerer også hvor mange skudd som ble brukt og antall jegere som er involvert. Eventuelle regelbrudd anmeldes til politiet.

– Selv om dette er rutineoppdrag for oss, gjør omfanget at det blir spesielt. Det

stiller ekstra krav til at vi er korrekte, nøyaktige og ryddige, sier Pål Prestrud.

Fylkesmannen i Hedmark har administrert lisensjakta på ulv. De har også det overordnede ansvaret for søk etter mulig skadeskutte dyr.

LANGT HOLD

1. mars 2013 ble en ulv skadeskutt på 170 meters hold. Det skapte sterke reaksjoner, skriver VG. Statens naturoppsyn valgte å anmelde forholdet til politiet.

Skadeskytingen skjedde under lisensjakt i Telemark. I følge rapporten fra SNO, som gransket hendelsen, skjøt den første jegeren skudd mot ulven på 170 meters avstand. Jegeren mener han traff ulven, men den fortsatte å gå.

En annen ulvejeger skjøt like etterpå fem skudd etter ulven, fra et hold på mellom 160 og 280 meters avstand. Ulven ble truffet av skudd, men løp videre til en jeger nummer tre, som drepte ulven med ett siste skudd fra 40 meters hold, i følge VG, som siterer SNO.

Foto: Marte Conradi

ULVESPORINGSTUR MED FVR I ØSTMARKA

AV MARTE CONRADI

Når jeg kjører sørover langs Øyeren er himmelen grå. Skyene henger over åsene, og termometeret i bilen viser minus 9 grader. Den kaldeste dagen så langt i vinter! Forventningene kribler i magen. Det har blitt en del timer i Østmarka siden jeg flyttet til Rælingen for noen måneder siden, men i dag er den første gangen jeg skal på tur i et område der ulven helt sikkert har vært i løpet av de siste dagene.

I HJERTET AV ØSTMARKA

Idet jeg svinger inn på parkeringsplassen ser jeg André som venter sammen med samboeren sin. André er ihuga friluftsmann og sauebonde på deltid. Han bruker mye av tiden sin på å spore ulv, og har fulgt dyrene i Østmarka tett siden de slo seg ned her i 2013. Antageligvis er han en av de i Norge som kjenner den lille ulveflokken best. I dag skal han ta med noen heldige av oss inn i hjertet av Østmarka, det siste store inngrepsfrie naturområdet på Østlandet. Der inne, i Østmarkas skattekammer, finnes sjeldne orkideer, gammel verneverdig lauv- og barskog, skogsfugler, hule trær med spetter og mystiske ugler, og ikke minst – ulver.

ULVETERRENG

Det kommer flere deltakere kjørende, og snart er vi en fin liten gjeng på ni stykker som rusler innover skogen. All snøen som falt tidligere i uka har smeltet i løpet av de siste to dagene, og med dem ulvesporene. Men det gjør ingenting. André vet hvilke stier ulven pleier å bruke i dette terrenget, og skal ta oss med i deres fotspor. Vi krysser et jorde og går etter hvert over på en gammel traktorvei. Her sporet André ulvene i nysnøen for noen dager siden, fra toppen av åsen på den andre siden av veien der den lille flokken prøvde å nedlegge en elg, ned til beverdammen rett nedenfor hvor de alltid sveiper innom på utkikk etter en enkel middag – og videre over jordet vi nettopp krysset, på sporet av et rådyr. Tre ulver som lever sammen, og jakter sammen i noen måneder til. Unge ulver forlater ofte flokken de er født i når de er ett år gamle, så til våren vil antageligvis én av, om ikke begge, valpene vandre ut av Østmarka for å finne egne territorier. Men enn så lenge er de to valpene fortsatt unge og uerfarne, og avhengige av mor for å lære seg å jakte, og for å få nok å spise.

FOLK LIKER ULV

Det er mange som tror at Østmarka ikke er stor nok for en ulveflokk. Heldigvis stemmer ikke det. Her er det mer enn nok byttedyr til å ivareta ulveflokkene som holder til her, til glede for folk flest. For til tross for det inntrykket man kan få når man leser om ulvedebatten, så er det faktisk slik at folk flest liker ulv – også de som bor i områder med ulv. Jeg er selv en av dem som er veldig glad for at det er ulv i Østmarka, og som føler at den daglige skogsturen blir enda mer givende når jeg vet at det kanskje ligger en ulv og følger med på meg fra nærmeste kolle.

SKY ULVER

«Her går tispas og ungene av stien og følger

terrenget opp under den nabben der for å få mer oversikt. Hannen, derimot, fulgte alltid stien videre her, selv om han ikke kunne se om det kom noen rundt svingen. Han var ikke så sky som de tre andre, og kunne være litt uforsiktig av og til». André peker mot der stien går rundt en liten sving litt lengre framme. Det at de tre ulvene som er igjen i Østmarka er sky og ekstra forsiktige lover godt. Østmarkahannen, faren til valpene og maken til tispas, har vært borte siden tidlig i høst. Han har ikke blitt plukket opp på et eneste viltkamera, og ingen har funnet noen spor etter ham på tre måneder. Man kan ikke konkludere med at han har blitt skutt ulovlig. Men naturlig dødelighet hos lederdyr i ulveflokker er bare 4–5 prosent, og forskerne har bare observert to ganger tidligere i Norge at lederdyr med valper forlater flokken. Når man også vet at halvparten av alle ulvene som dør i Skandinavia dør av ulovlig jakt, går tankene unektelig fort til ulovlig jakt eller forgiftning. Dessverre er situasjonen akkurat den samme i Hobølreviret litt lenger sør, der ledertispas (som er dattera til den forsvunne Østmarkahannen, og søstera til den gjenværende tispas) også forsvant tidlig i høst. Hun etterlot seg to fire måneder gamle valper.

VAR DET ULV?

Vi går videre innover i skogen. Grantrærne står tett her, og vi vasser gjennom et tykt teppe av blåbærlyng. Etter å ha gått slik en liten stund kommer vi til et islagt vann omringet av tett skog og koller på alle kanter. Idet vi stopper opp på en liten odde uti vannet ser vi en buskete hale som forsvinner inn mellom trærne. Jeg blir stående og måpe. Har vi virkelig sett en ulv? Jeg er i himmelen i ett sekund, til jeg oppdager mannen på sparkesykkel som står stille ute på vannet. Det er en som er ute og trener hunden sin, løst, midt i et kjent ulverevir. Hunden hadde retning rett mot kollen der ulvene lå i dagleie bare to dager før. Det er selvfølgelig veldig liten sjans for at ulvene fortsatt er i området nå, og enda mindre sjans for at det faktisk kommer til å gå galt dersom de treffer på den løse hunden. Men jeg kan likevel ikke la være å trekke et lite lettelsens sukk når hunden kommer luntende glad og fornøyd ut av skogen igjen noen minutter senere.

AKTIV OM NATTEN

Når du står på Oslo S er du nærmere ynglende ulv enn det du er i mesteparten av ulvesonen. Østmarka er også et svært mye brukt turområde, med mer enn 110.000 friluftslivsutøvere hvert år som til sammen bruker mange hundre tusen timer inne i

skogen. I slike områder med mye menneskelig ferdsel på dagtid, tilpasser ulvene aktiviteten sin tilsvarende, og er som regel mest aktiv om natten. Om dagen foretrekker de å gjemme seg vekk, og legger seg da ofte i dagleier på steder hvor de har god oversikt over terrenget rundt. Kollen vi snart skal klatre opp på er et slikt sted. På veien opp peker André ut stedet hvor ulvene jaget et rådyr et par dager tidligere, og viser oss bilder av bakken som var dekket av ulvespor. Nede i en skyggelagt kløft finner vi delene av et par spor som ikke har smeltet – de eneste vi ser på turen. På vei videre opp mot toppen går vi forbi en gammel elgskalle som ligger igjen fra et tidligere festmåltid. Vi får streng beskjed om å ikke røre noe. Ulvene lukter med én gang hvis vi har tar på noe, og da skyr de området i flere uker etterpå. Selv om vi ikke rører noe, kommer ulvene til å holde seg borte en stund. Lukta vi setter igjen i lufta, og av fottrinnene våre, er nok til at ulvene ikke vil komme tilbake de neste dagene. Heldigvis er det nok av koller i Østmarka hvor de kan ligge uforstyrret fram til da.

LIGGEGROP

Vel oppe på toppen viser André oss en liggegrop under ei skjørtetgran hvor ulvetispas har ligget og hvilt mens valpene hennes har lekt. Gresset er tydelig tråkket ned der valpene har herjet. De tre har kost seg her. På den andre siden av kollen, under et avsidesliggende utspring øverst i åssiden, ser vi hvor hannvalpen har laget seg liggegrop litt vekk fra sin bror og mor, hvor han i ro og fred kan følge med på hva som skjer nede i dalen under.

TID FOR MAT

For å unngå å legge igjen for mye lukt oppe på kollen blir vi ikke der oppe så lenge, men går ned igjen til innsjøen hvor vi lager bål og spiser formiddagsmat. Imens forteller André noen flere historier fra ulvesporingen han har holdt på med i mange år. Dessverre blir det tidlig mørkt på denne tiden av året, og til slutt må vi bryte opp og begynne å gå tilbake til bilene hvis vi skal rekke tilbake mens det fortsatt er dagslys.

BEDRE KJENT

Det gjør ingenting at ulvesporene smeltet vekk i mildværet de siste dagene. I løpet av de timene vi har vært her innerst i Østmarka har vi blitt bedre kjent med østmarkaulvene enn noen av oss hadde våget å håpe på forhånd. Og så lenge ulvene fortsetter å være sky og unngå mennesker vil det komme mange flere sjanser til å spore ulv i Østmarka.

Journalist Thor-Ivar Guldberg er ansatt som assisterende daglig leder i Foreningen Våre Rovdyr. Foto: Yngvar Johnsen

DET GÅR ABSOLUTT IKKE I RIKTIG RETNING

AV THOR-IVAR GULDBERG

Samtidig som jeg setter meg til skrivebordet for å skrive en liten sak om foreningens nye assisterende daglig leder, som er meg, tigger det inn nok en nedslående melding: Naturen i Europa er i sterk tilbakegang. Der som her, selv om vi innbiller oss at alt står så bra til her på berget.

Da jeg som tiåring ble med opp Sæteråsen på Hadseløya i Vesterålen, Nordland – med min far i raskt tempo noen meter lengre fram – var jeg lite klar over at akkurat denne solskinnsdagen skulle bli den markaturen som skulle feste seg for alltid.

BLÅTONE

Oppe på øya åpner en «stor» dal seg når vi bikker Moan, i alle fall stor i holdet til en tiåring. Nærmest står noen krokete dvergbjørk, på motsatt side bratte tinder som stuper mot dalbunnen. Lenger ned ferskvann med ørret som perler på en snor – og helt i enden av dalen – der spiller det blikkstilte storhavet seg i sin egen blåtone.

SKJELLSETTENDE

For meg var denne en skjellsettende opplevelse som fikk mye å si for mitt syn på naturens egenverdi, muligheten for episke opplevelser og betydning av menneskets frie natur. De flotte stundene, opplevelsene og inntrykkene følger meg fortsatt. Dette førte direkte til min interesse for naturen, som blant annet resulterte i et lederverv i en lokal avdeling av Norsk ornitologisk forening og Hadsel ringmerkningsgruppe.

FORENINGEN

Og nå, i mars 2018, begynner jeg såvidt å bli litt bedre kjent med Foreningen Våre Rovdyr, som jeg alltid har fulgt med. Her er det mange spennende mennesker, mange meninger, lav terskel og gjennomtenkte holdninger. Det er her de med spesiell verneinteresse for rovdyrene samler seg i en felles og målrettet kamp.

ULVESLAKT

Mens jeg skriver er det bare noen få uker siden flere flotte flokker med nyttige ulver ligger nedslaktet og blodige på slagmarken i Hedmark. Hvordan norske myndigheter kan beslutte og gjennomføre slike handlinger, er for meg helt uforståelig. Disse ulvene har ikke engang tatt en eneste sau. Hvorfor ulvene absolutt måtte skytes, er for meg en gåte.

60 PROSENT VIL HA ROVDYR

Det store spørsmålet er hvordan vi skal kunne hindre at dette skjer igjen. Umid-

delbart er svaret langt fra opplagt, bortsett fra at det må stoppe. Vi er mange i dette landet, om lag 60 prosent, som ønsker rovdyrene mer enn velkomne i norsk natur. Det utgjør et ganske stort flertall i befolkningen, selv om det ikke helt har gått opp alle alle politikere, verken i regjeringen eller Stortinget.

POLITIKERNE MÅ HØRE PÅ FOLKET

Det er vår oppgave som organisasjon å stadig gjenta overfor politikere at folk flest ønsker rovdyr i naturen, inklusive ulv, gaupe, jerv og bjørn. Det er viktig for svært mange av oss. De av politikere som nå ikke skjønner at flertallet faktisk vil ha rovdyr, bør bli straffet av velgerne ved neste korsvei. Dessverre forsvinner rovdyrene fra landjorda, men også som tema når det er valgkamp. Dette vil før eller siden snu, og da vil noen sitte igjen med politisk svartepor samtidig som rovdyrene vinner.

DE LIKER OGSÅ ROVDYR

Nå må vi bare forberede oss, for i skrivende stund er det ikke lenge igjen til sauene skal til fjells – rett i rovdyrenes gap – som noen vil si det. Man kan ikke gjenta det mange ganger nok; det er ikke rovdyrene som er problemet. Mange sauebønder er også enig i det, og setter naturligvis inn tiltak for å redusere eller fjerne konflikten mellom husdyr og rovdyr. Og det finnes svært mange tiltak som kan redusere denne konflikten. En god del bønder bidrar også til å sikre dyrene sine.

DE SOM HATER ROVDYR

De som hater kan vi ikke gjøre så mye med, for hat er ofte en iboende eller innprentet egenskap som bare de aller færreste blir styrt av. Noen av de som hater rovdyr får med myndighetenes velsignelse også fullt utløp for sitt hat, ved å myndighetene gir lisens til å drepe rovdyr helt lovlig. Ulvehatere får med andre ord skyte ned det de hater mest. Hvorfor dette tillates når det gjelder rovdyr, og ikke på andre samfunnsområder, er jo et adekvat spørsmål. Spesielt når myndighetene bruker begrunnelsen «offentlighetens interesse» i sin argumentasjon for å skyte ned blant annet flere flokker med ulv.

DÅRLIG JAKTMORAL

På vernesiden er det som å kaste bensin på bålet, fordi de verste rovdyrhaterne på lovlig vis får tillatelse til velte seg i rovdyrblod. Dette er samtidig de mest ihuga jegerne, som er lettest på avtrekkeren, har dårligst jaktmoral og skadeskyter flest rovdyr. Svært mange reagerer på at naturens fiender får lov til å skyte ned rovdyrarter som allerede er langt under de bestandsstørrelser de må ha for å overleve i norsk natur.

POLITIKERNE MÅ SNU

Likevel er det håp for rovdyrene; jerven, gaupe, bjørnen og ulven, og alle de andre rovdyrartene. Håpet kan svinne i enkelte situasjoner, men vi må sette vår lit til at et flertall av politikere etter hvert vil, på samme måte som flertallet i befolkningen mener, tale rovdyrenes sak – om ikke lenge.

BLI MER ENN SINNA

For å nå fram til politikere, må flere rovdyrvernere slutte å bare bli sinna der og da. De må også tenke mer langsiktig. De må melde seg inn i organisasjoner som Foreningen Våre Rovdyr. Organisasjonen har mange gode løsninger og er den mest rendyrkede landsomfattende organisasjonen som kun jobber målrettet for rovdyrene. Jo flere medlemmer, desto større innflytelse – og færre drepte rovdyr.

FLERE MEDLEMMER

Derfor vil mitt viktigste budskap akkurat i denne artikkelen være at flest mulig bør melde seg inn i Foreningen Våre Rovdyr. Og for dere som allerede er medlemmer, inviter venner og kjente, skaff ett eller flere medlemmer til foreningen! Sammen er vi sterke.

Gjennom våre sider på Facebook – www.facebook.com/rovdyrene – kan folk melde seg inn. Inviter folk til å like vår Facebook-side. Bruk ikke minst vår innmeldingsside på internett: <http://fvr.no/blimedlem>.

Glem heller ikke at det nå er enklere enn noen gang å bli medlem, det er bare å sende 250,- kroner foreningens Vipps-konto: 135252

ÅRSMØTET I FORENINGEN VÅRE ROVDYR 2018

TID OG STED: LØRDAG 2. JUNI 2018 KL. 15.00 I BØRTERDALEN, ENEBAKK.

*Foreningen Våre Rovdyr ønsker alle medlemmer velkomne til årsmøtet 2018.
Det arrangeres i et unikt 1700-tallsmiljø omgitt av ulv, gaupe og rovfugler i hjertet av Østmarka.*

Årsmøtet arrangeres på Børter Gård i Børterdalen i Enebakk kommune utenfor Oslo. Gården ligger i særdeles vakre omgivelser omgitt av gamle, delikate og velholdte hus fra 1700- og 1800-tallet. De gamle stuen og husene leies ut til overnatting knyttet til arrangementer i en nyrestaurert tømmerbygning fra 1700-tallet.

GAMMEL IDYLL

Meyer Palé, som gården heter, regnes som den nest største tømmerbygning fra den tiden. Børterdalen eies av den største skogeieren i Enebakk, en skogeier som etterhvert har begynt å se at ulvens tilstedeværelse i Østmarka kan ha flere verdifulle sider. Årsmøtet, foredrag og middag er i hovedbygningen.

FOREDRAG OG EKSKURSJON

Lørdag ettermiddag holder Vidar Selås foredraget «Skogens rovfugler. Tilpasninger og bestandsnivå». Søndag formiddag klokka 09 holder André Holm foredraget «Min lille historie om østmarkulvene». En time senere tar samme foredragsholder oss med på en guidet ekskursjon i området. Den varer fra klokka 10 til 14. Guiden vår er lommekjent i Østmarka og kan mye om dyrelivet og ulvens bevegelser i området.

PÅMELDING

Ønsker du overnatting, eventuelt kun middag etter møtet uten overnatting, sender du påmelding til Berit Lind; epost linds@vikenfiber.no eller mobilnummer 97549303. Meld fra dersom du har ønske om vegansk mat eller vegetarmat. Oppgi også eventuelle allergier.

OVERNATTING

Kapasiteten for overnatting på Børter Gård er noe begrenset. Vær derfor tidlig ute med bestilling. Det er mulig å bestille overnatting fra fredag. Alternativ overnatting ordner du selv. Alternativ overnatting er Sørmarka konferanshotell. Kontaktperson er Gyrid Eggen, mobiltelefon 48260660. Telefonnummeret til resepsjonen i Sørmarka konferanshotell er 64858100.

PROGRAM LØRDAG 2. JUNI

13:30: Lunsj serveres fra kl. 13.30-14.30.

15:00: Årsmøtet åpnes offisielt av styreleder kl.15.00 og varer til ca. 16.30.

16:45: Vidar Selås har sitt foredrag kl. 16.45-17.45.

18:00: Middag fra kl 18.00-19.30.

Tida etter det benyttes til samtaler og sosialt fellesskap utover kvelden.

VEL MØTT!

PRISER

Priser for middag/overnatting Børter Gård:

Overnatting ankomst lørdag inklusive frokost kr. 980.

Middag lørdag kr. 375. (eks. drikke).

Overnatting ankomst fredag inklusive overnatting, kveldsmat og frokost kr. 980.

Oppgitte priser er inklusive mva.

VEIBESKRIVELSE:

Gå inn på 1881.no eller gulesider.no, finn veibeskrivelse og søk etter «Børterveien 56, 1912 Enebakk» for å finne reiseruta.

For de som ønsker manuell veibeskrivelse, er dette to måter å finne fram på:

Fra Ryenkrysset i Oslo

Kjør sørover på E6 og ta av mot Enebakk, Holmlia, Bjørndal, Klemetsrud. Følg skiltingen for riksveg 155 Enebakk. Fortsett via Enebakkveien utover helt til Ytre Enebakk. Der deler veien seg (RV 120) mot Ski til høyre og Lillestrøm til venstre. Ta til venstre mot Lillestrøm. Følg RV 120 til skilt Ekebergdalen. Kjør inn til venstre her og følg elven innover dalen helt til du kommer til en stor snuplass. Der kjører du gjennom porten til Børterdalen (står på porten). Er den åpen; kjør igjennom. Er den stengt; trykk på portåpner på venstre side av porten. Kjør deretter innover grusveien til du kommer til anvist P-plass ved den store trebygningen som ruver i landskapet.

Om du kommer fra Lillestrøm

Følg RV 120 mot Enebakk og Kirkebygda. Kjør RV 120 helt til du kommer til skilt Kirkebygda. Du ser også da en stor, hvit kirke på venstre side, nær veien. Kjør forbi kirken og ned en liten bakke. Her er det skiltet Ekebergdalen. Kjør inn og følg samme anvisning som ovenstående forklaring.

Veihjelp

Dersom du får problemer med å finne fram, kan du ringe disse telefonnumrene:

Berit: 97549303
Christian: 90187774

JEGERNE FÅR BJØRNEREN TIL Å DROPPPE FROKOST

AV THOR-IVAR GULDBERG

De er nok ikke klar over det, men når mennesket går på jakt forstyrrer de også matvanene til bjørnen. I jaktida hopper den over frokosten.

Det skriver forskning.no, som siterer doktorgradsstipendiat Anne Gabriela Hertel ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet på Ås.

– Bjørnene endrer oppførsel og bevegelser for å unngå mennesker i jaktseongen, sier hun til forskning.no.

BLÅBÆR OG TYTTBÆR

Situasjonen oppstår om høsten når bjørnen nesten utelukkende spiser blåbær og tyttbær og skal legge på seg før den går i hi. Da ferdes den ofte i åpen skog og på hogstflater. Der blir bjørnen lettere oppdaget av jegerne.

GPS FRA BJØRN

Hertel har sammenholdt GPS-singaler fra bjørn med bjørnejegernes bevegelser i landskapet under jakta, og har funnet en sammenheng.

– Resultatene mine viser at bjørnene unngår gode bærsteder hvor det er større sjanse for å bli skutt, sier Hertel til nettstedet. Resultatet er at bjørnene spiser mindre mat i jaktseongen og at de velger områder med færre blåbær når faren for å bli skutt er størst. Det er om morgenen at det er størst fare for at bjørnen blir skutt. Derfor utsetter bjørnen matauken til senere. Den dropper frokost, og fortsetter med det inntil jakta er avsluttet.

UTEN MAT OG DRIKKE

Når bjørnen i slutten av mars begynner å røre på seg etter vinterdvalen, har den vært

i hiet sitt over en periode på seks til sju måneder, og det uten mat og drikke.

Stipendiat Alina Evans ved Høgskolen i Hedmark har forsket på temaet, for å finne ut hvordan denne arten klarer seg i en så lang periode – uten mat og drikke. Som kjent spiser bjørnen seg feit om høsten. Hemmeligheten er at bjørnen tærer på fettete uten at det går ut over muskelenmassen, i motsetning til oss mennesker, sier en annen artikkel på forskning.no.

BJØRNEBLOD

– I tillegg viser blodprøver at bjørneblodets evne til å transportere oksygen øker når bjørnen går i hi. Det betyr at bjørnekroppen får tilført nok oksygen selv om pulsen senkes til så lavt som ti slag i minuttet, forteller stipendiat Alina Evans til forskning.no.

FOSSILE FUNN

En annen artikkel på samme nettsted forteller om forsker Richard Bischof ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet som i 2017 var blant de første som brukte fossile funn for å vurdere bjørnebestanden over tid. Ved hjelp av informasjon fra mer enn 3400 arkeologiske steder kunne forskere gjenskape utviklingen av bjørnebestanden for de siste 12.000 årene.

VARMERE KLIMA

Et viktig trekk i denne forskningen er at to trender har hatt betydning, i form av varmere klima og flere mennesker i Europa. Han har funnet ut at det både finnes en

direkte effekt i form av varmere klima for bjørn. Det er også en indirekte effekt med varmere klima som har ført til flere mennesker. Flere mennesker har igjen ført til færre bjørner på grunn av jakt. Ulike sammenligninger viser at økt temperatur også gir mindre ungekull hos bjørn.

GENER KLARTLAGT

Brunbjørnens gener ble kartlagt så tidlig som i 2011. En hannbjørn fra Pasvikdalen i Nord-Norge var pilotbjørn. Etter at hele genomsekvensen til denne bjørnen ble analysert, skaffet man seg en spennende ressurs som har hjulpet forskerne med å forstå og beskytte denne arten i naturen.

YELLOWSTONE

Etter at ulver ble reintrodusert i Yellowstone nasjonalpark i USA på 1990-tallet, har disse rovdyrene naturlig nok tatt for seg av den høye bestanden av hjortedyr i parken. Etter at antall hjortedyr ble redusert, har den økologiske balansen endret seg. Dette har resultert i mindre overbeiting, noe som igjen har gitt mere bær i den kjente nasjonalparken. Før ulven kom inn, utgjorde bær en mindre andel av føden som bjørnen må ha før den går i hi. Forskere har kommet fram til at det etter ulvens tilbakekomst i Yellowstone er en større andel bær i bjørnebæsj i august måned, sammenlignet med tiden før ulven ble reintrodusert.

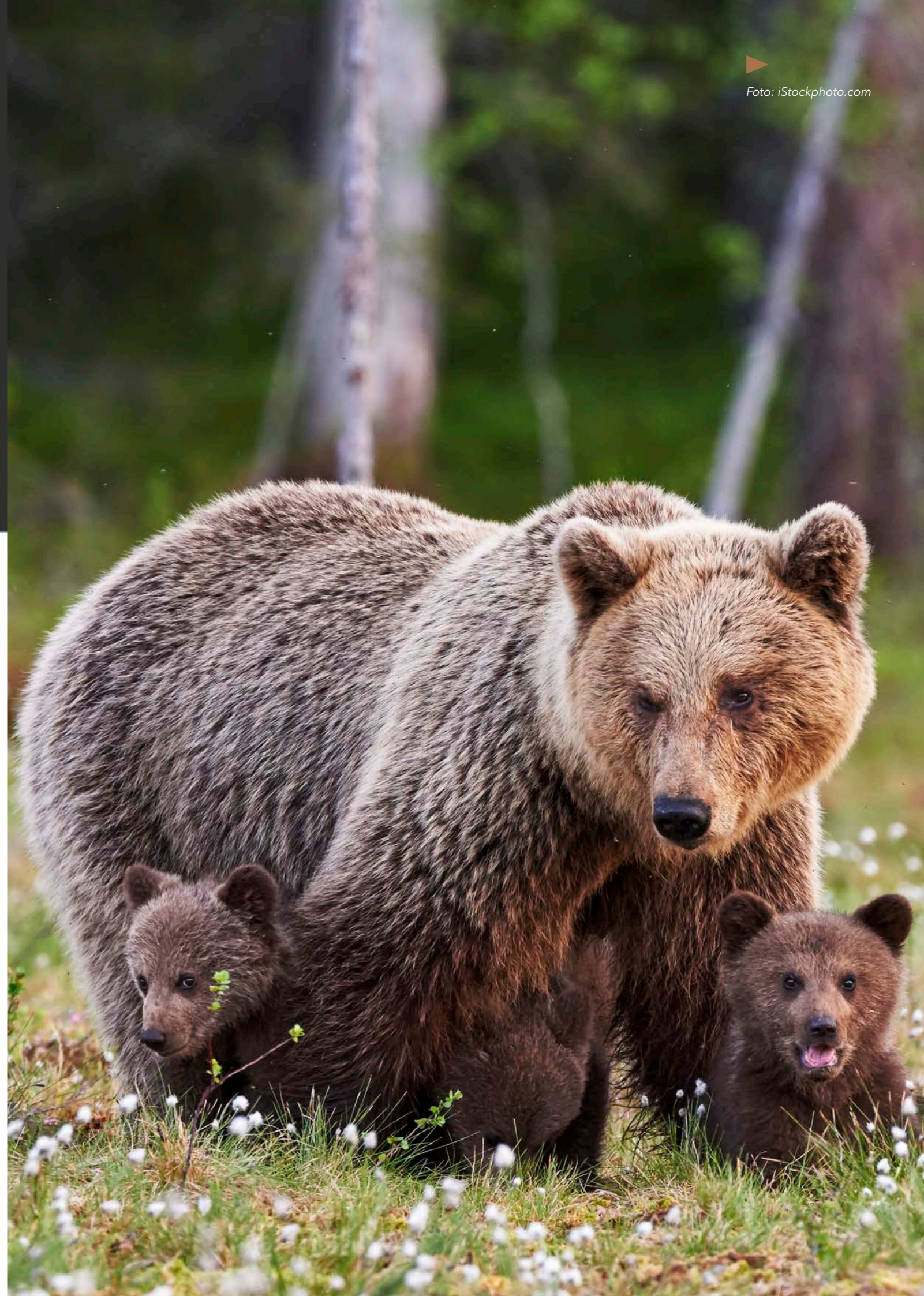

Foto: iStockphoto.com

Opprinnelige naturlandskap finner man lite av i Norge i dag.
Foto: Paul Granberg

FORSVINNER KULTURLANDSKAPET?

AV PAUL GRANBERG

Vi får stadig høre at kulturlandskapet forsvinner. Det kan være riktig dersom man innsnevrer kulturbegrepet til kun å omfatte glansbildet av den bunadskledde budeia med telemarksku på blomstrende setervoll. Jeg vil imidlertid påstå at norske landskaper aldri har vært mere kulturpåvirket enn i dag.

Hvor mange truede plantearter overlever en slik behandling av plantesamfunnet?
Foto: Paul Granberg

SKOGBRUKET

I dag ser man neppe en skogli uten til dels store hogstflater, ofte markberedt og med dype hjulspor etter skogsmaskiner. Her blir hele plantesamfunnet byttet ut. Skogen er påvirket i retning av ensartede og ensaldrede bestand i de forskjellige alderstrinn (bestandsskogbruk/ monokulturer). Ingen trær får i prinsippet bli mere enn 100 – 150 år, mens den naturlige levealder kan være mange hundre år. I Vestlandets kystområder preges landskapet i stor utstrekning av et lappeteippe av plantet bar- og løvskog bestående av fremmede treslag (gjelder for øvrig ikke bare Vestlandet).

JORDBRUKET

Jordbruksareal i drift har ifølge Statistisk Sentralbyrå holdt seg nokså jevnt over

hundre år. Forskjellen er at der man før hadde høyhesjer på rekke og rad, ligger det i dag på tusentall med «traktoregg» spredt utover jordene. Staurene med kornband er byttet ut med effektive skurtreskere som fyller traktortilhengeren med ferdig skåret og ferdig tresket korn, som går rett til kornsiloen. I skog og fjell beiter det årlig cirka 3 millioner husdyr (mot cirka 1/2 million ville hjortedyr). Hesten er byttet ut med maskiner – store maskiner – som gjør både hesten, gårdsarbeideren og bondens arbeidskraft overflødig, slik at bonden er blitt deltidsarbeider både på egen gard og ute på det øvrige arbeidsmarked. Denne rasjonaliseringen har medført at en del små og brattlendte jordlapper og utmarksslåtter er overflødiggjort og erstattet av nydyrking på bedre egnede arealer.

ENERGI

Aldri før har norsk landskap vært preget av så mange demninger og store, kunstige vannmagasiner, rørgater, tørrlagte elveleier og kraftledninger på kryss og tvers i skog og fjell. Selv små bekker får ofte ikke forbli i sine naturlige leier. Oljeindustrien har også satt sitt preg, særlig langs kysten. Det nyeste er store vindmøllerparker, selv i de mest vindfattige områder av landet.

KOMMUNIKASJON

Aldri har Norge hatt et større nett av bilveier enn i dag og aldri før så brede og dominerende veier. Det gjelder europa-veier, riksveier, fylkesveger, kommunale veier og til sist et tett nettverk av private skogsbilveier av en standard som ofte

”

Likeså tviler jeg på om skogbrukeren vil tilbake til tigersvans, barkespade og tømmergamp.

Store deler av det opprinnelige naturlandskapet i den norske fjellheimen har de siste tiårene blitt omgjort til kulturlandskap i form av hyttebyer. Foto: Viggo Ree.

overgår de riksveier vi hadde for 50 – 60 år siden. Selv om jernbanenettet ikke er blitt så mye lengre, er elektrifisering og dobbeltspor utvidet. Uten betydning er heller ikke mange og til dels store flyplasser. Telefonledninger og radiomaster av forskjellige slag er også i høy grad med på å prege landskapet. Dessuten finner det sted motorferdsel av forskjellige slag i utmarka og på vassdrag.

TURISTNÆRINGEN

For 100 – 150 år siden var turismen begrenset til noen få engelske lordar på laksefiske og fjellklatringsturer. Dessuten ytterst få sportsjegere som leide seg inn i seterbuer. Hytter var begrenset til noen

få steinbuer eller andre «kryp-inn», samt tømmerkoier for å gi overnattingsmulighet under nødvendig arbeid. I dag setter bebyggelse bestående av villaer med tilhørende forretninger, kirker, hoteller med skitrekke og andre sportsanlegg sitt preg på store landskapsområder, nær sagt i alle bygder. Dette blir kaldt for «hyttefelt», og rommer i dag cirka en halv million «hytter».

KONKLUSJON

Jeg tviler på om den norske bonden vil selge sine maskiner og gå tilbake til ljåslått i utmarka og gjeting av husdyra, slik at disse ikke får beite på de gresstrå han skal sanke til vinterfôr. Likeså tviler jeg på om skogbrukeren vil tilbake til

tigersvans, barkespade og tømmergamp. Den tekniske utvikling har forandret vår kultur i utmarksbruken radikalt. Dette har ført til at det i dag er naturlandskapet som forsvinner – ikke kulturlandskapet. Denne utviklingen er det i første rekke jord- og skogbruket som selv har valgt. Det er derfor et tankekors at det først og fremst er fra disse kretser det klages over at kulturlandskapet forsvinner. Under enhver omstendighet synes det temmelig naivt å hevde at en liten håndfull rovdyr som alltid har eksistert i norsk natur, skal være skyld i denne utviklingen.

HUBROENS SIDE FOR DE YNGRE

Illustrasjon: Viggo Ree

HUBROEN SPØR

1. Hvilken av disse rovfuglene er størst?
  1. Hønehauk.
  2. Havørn.
  3. Jaktfalk.
2. Hvor finnes det jerv i Vest-Europa?
  1. Hele Europa.
  2. Skandinavia, Tyskland og Nederland.
  3. Norge, Sverige og Finland.
3. Hva slags dyr er gaupe?
  1. Et mårdyr.
  2. Et kattedyr.
  3. Et krypdyr.
4. Hvilken familie tilhører ulven?
  1. Kjernefamilien.
  2. Hundefamilien.
  3. Kattefamilien.
5. Hva kjennetegner bjørnens matvarer?
  1. Bjørnen er altetende.
  2. Bjørnen spiser kun gress.
  3. Bjørnen spirer kun blåbær.

Send inn svarene dine til ii@fvr.no med navn og adresse. Merk emnefeltet "Hubroen spør". Vi trekker ut en vinner som vil få en premie i posten.

VI VIL HA TEGNINGER!

Til neste nummer så vil vi gjerne ha en tegning som du har laget. Det må være av et rovdyr eller en rovfugl. Vi trekker ut en tegning som trykkes i neste blad. Send tegningen til: Foreningen Våre Rovdyr, Postboks 195, 2151 Årnes.

Lykke til!

I denne artikkelen skriver Hans J. Engan om prionsykdommer generelt, og om såkalt «skrantesyke» spesielt. Han skriver også om de store rovdyrenes evne til å rydde opp der menneskets forvaltning av naturen ikke strekker til. Ulven er en slik nøkkelart. Engan ble i 2006 tildelt «Årets rovviltpris» fra Foreningen Våre Rovdyr. Han er pensjonert overlege - fortsatt med legelisens. Engan har i mange år hatt interesse for dyresykdommer og for sykdommer som smitter mellom dyr og mennesker, såkalte zoonoser. Hans J. Engan er tidligere leder i Norges Naturvernforbund.

Etter at noen villrein i Nordfjella testet positivt for prionsykdom i 2016 sørget norske myndigheter for nedskyting av denne stammen fra august 2017 til februar 2018 for å hindre spredning til andre områder. Foto: Steinar Myhr.

OM PRIONSYKDOMMER;

SKRANTESYKE/CWD PÅ HJORTEVILT. SMITTE FRA SKRAPESYK SAU?

AV HANS J. ENGAN

Skrapesyke er en gammelt kjent «prionsykdom» hos sau, nært beslektet med bl.a. BSE (Kugalskap/Mad Cow Disease) i England, CWD (Chronic Wasting Disease) hos hjortevilt i USA samt Kuru og Creutzfeldt-Jakobs sykdom hos mennesker. Disse nervesykdommene er sjeldne, men alltid dødelige når de har brutt ut. Dette er smittsomme sykdommer, og smittestoffet synes å være en type sykdoms-kapende proteiner, såkalte prioner. Smittestoffet formerer seg, og hopper seg opp i forskjellige organer hos individer som blir smittet. Opphopning i sentralnervesystemet bryter ned hjernen hos ofrene. I dag finnes ingen kur for slik sykdom. Det gjelder å hindre at smitten brer seg. Fremskritt innen laboratorieteknikk, biologi, medisin og veterinærmedisin har gjort det mulig å komme disse sykdommene litt nærmere inn på livet. Stor økonomisk og menneskelig innsats under Kugalskap-epidemien, og senere under CWD-epidemien, har skaffet ny kunnskap. Men fortsatt er det mye som er uavklart når det gjelder disse smittestoffene. Innledningsvis er det imidlertid viktig å påpeke at det gjentatte ganger er blitt påvist at prionsykdommer kan krysse artsgrensene. I England ble det også påvist at prionsykdom kan krysse artsgrensen fra dyr til mennesker.

OM KUGALSKAP

I England har det hittil vært en ganske så stor enighet om at begynnelsen til Kugalskap-epidemien mest sannsynlig skyldtes at slakteavfall fra skrapesyk sau var blitt brukt under kraftforproduksjon til storfe. Kyr ble smittet, og før man ble oppmerksom på smittestoffet, så er det også sannsynlig at slakteavfall fra smittet og sykt storfe kan ha blitt brukt til slik produksjon. Kjøttet fra sykt storfe smittet mennesker, og i alt døde bortimot 200 mennesker av Creutzfeldt-Jakobs sykdom. Eksperimentelle forsøk viste for øvrig at smitte fra storfe blant annet kunne føres tilbake til sau. Store og svært kostbare saneringstiltak ble satt i gang, blant annet med nedslaktning av tusener av storfe, og man fikk – så vidt man vet – epidemien under kontroll. Man lyktes å unngå en forferdelig og varslet katastrofe fordi man tok epidemien på alvor. Og fordi man i dette tilfellet hadde med kontrollerbare husdyr å gjøre. Innsatsen var enorm, og hadde en prislapp på omregnet cirka 100 milliarder norske kroner.

VERRE MED VILLE DYR

CWD-epidemien i USA har vist at det er langt verre å få kontroll når det gjelder ville dyrearter. Sykdommen har nå spredt

seg fra den opprinnelige arten mulhjort til hvithalehjort, og også til noen tilfeller hos moose (elg) og wapiti (hjort). Arealmessig har den spredt seg til minst 25 delstater i USA og til tre provinser i Canada. Forskning har vist at prionsmitten sprer seg gjennom spytt, urin og avføring fra syke dyr, og at den kan bli liggende i årevis i jord og markdekke, spesielt i leirjord. Kadavre fra dyr som har dødd av sykdommen blir liggende som ekstra farlige smittepunkter. Enda verre er det at smitten muligens kan bli tatt opp av planter, slik at den eventuelt kan spre seg gjennom maten som dyrene spiser. I USA vet man ikke hvor smitten opprinnelig kommer fra. Man har diskutert om det kan være fra husdyr, viltfarmer, kraftfor, villsauarter og så videre. Man har foreløpig ikke kommet til noen sikker konklusjon. Forsøk på utsetting av friske dyr i områder som har ligget brakk i flere år etter tidligere utbrudd, har vist at dyrene blir smittet på nytt. Inkubasjonstiden, det vil si den tiden det tar fra smitte skjer til sykdom bryter ut, kan variere betydelig – og kan i noen tilfeller vare opp til mange år. I denne tiden vil smittede dyr ikke vise sykdomstegn, men de vil kunne spre sykdommen gjennom spytt, urin og avføring. Genetiske forhold hos det enkelte dyr og hos forskjellige arter har betydning for om smitten fører til sykdom. Det synes å være visse sperrer for overgang mellom arter, men slike sperrer er ikke absolutte. (NB!).

NÅ OGSÅ I NORGE

Nå har en slik sykdom dukket opp hos oss. I 2016 ble det påvist prionsykdom på tre rein i Nordfjella villreinområde i Buskerud/Sogn og Fjordane, samt på to elger i Selbu i Sør-Trøndelag. I følge en oppdatering fra Veterinærdirektoratet per 31. oktober 2017, ble det i løpet av 2017 ytterligere påvist prionsykdom på fire rein i Nordfjella, på én elg i Lierne i Nord-Trøndelag, samt på en hjort i Møre og Romsdal – til sammen for begge år hos i alt 11 dyr. Per dags dato 27. februar 2018 har viltmyndighetene opplyst at man etter nedskytingen av villreinstammen i Nordfjella har funnet smitte hos i alt 17 reinsdyr i dette området.

TRE HJORTEVILTARTER RAMMET

Sykdommen har dermed dukket opp hos tre forskjellige hjorteviltarter med så stor innbyrdes avstand at de ikke kan ha smittet hverandre. Mest logisk er det at de forskjellige artene er blitt smittet av en felles smittebærer – en smittebærer som i dette tilfellet har hatt stor utbredelse, og som har vært til stede i høyst forskjellige naturtyper i flere år. Denne mulige smittebæreren vil

jeg komme tilbake til senere i artikkelen. Miljø- og landbruksmyndighetene har hittil hardnakket påstått at dette er en helt ny sykdom, som de for anledningen har kalt SKRANTESYKE. De synes dessuten å klamre seg til påstanden om at slik sykdom kan opptre spontant uten smitte, en teori som i tidligere tider er blitt brukt om mange av dagens kjente virus- og bakteriesykdommer (!). Denne påstanden blir dessuten ikke mer troverdig av at de samtidig «dobbelkommuniserer» både når det gjelder smitte mellom dyr og når det gjelder smittefare for mennesker. Jevnfør for eksempel med bestemmelsene og tiltakene under fjorårets elgjakt i Trøndelag. Der skulle blant annet alle felte elger innen nærmere utpekte kommuner analyseres med henblikk på prionsmitte før de kunne brukes som menneskeføde.

NY SYKDOM?

Hvordan oppstår en «ny sykdom» hos en dyreart? Årsaken er som oftest at et gammelt smittestoff møter en ny art i et miljø hvor smitten ikke har vært til stede tidligere. Medvirkende kan være at smittestoffet har vært utsatt for mutasjoner eller andre forandringer underveis, eller at det møter en art som genetisk allerede har de egenskapene som skal til for «å få nøkkelen til å passe i låsen». Man antar at dette gjelder for en rekke sykdommer som opp gjennom tidene er blitt felles for flere dyrearter, og også for såkalte zoonoser, det vil si sykdommer som kan smitte frem og tilbake mellom dyrearter og mennesker. Symptomer og patologi ved samme grunn-sykdom behøver imidlertid ikke alltid å være helt identisk hos de forskjellige artene.

SJU VARIANTER AV SKRAPESYKE

Globalt vet man at det hittil er påvist minst sju forskjellige varianter av skrapesyke hos sau. Skrapesyke på sau har vært kjent i svært lang tid i England og på Island, og i flere tiår her i landet. Cirka 20. desember 2000 ble det slått stort opp i norske media at det var blitt påvist en ny variant av skrapesyke i Norge. Denne er senere blitt gitt betegnelsen NOR 98, og har vært dominerende i antall utbrudd i forhold til «klassisk skrapesyke» senere. Allerede inntil 2005 var den nye varianten blitt påvist i alle fylker unntatt Finnmark og Aust-Agder, og den er flere ganger senere blitt påvist i fylker hvor det er påvist såkalt skrantesyke.

I oversikten fra 2005 ble det allerede da opplyst at den i ett tilfelle hadde krysset en artsgrense og blitt påvist hos geit. Myndighetene har imidlertid påstått at

► Om prionsyksommer; skrantesyke/CWD på hjortevilt. Smitte fra skrapesyk sau?

Sauen har gjennom lang tid fått en dominerende plass i mange fjellområder. Norske myndigheter har imidlertid ikke rettet oppmerksomhet mot sauen som årsak til skrantesyken. Foto: Arne Flor.

denne varianten er mindre smittsom enn klassisk skrapesyke, og at den ikke er farlig for mennesker. Det er derfor blitt lempet noe på en del ganske så strenge reaksjoner og restriksjoner som tidligere er blitt satt i verk når saubesetninger er blitt rammet av skrapesyke. Men jeg vil minne om at symptomene på NOR 98 hos sau er ganske så lik symptomene som nå er blitt påvist ved skrantesyke på hjortedyr, det vil si avmagring, muskelsvakhet, ustøhet og så videre. Symptomene skiller seg noe ut fra det man finner ved klassisk skrapesyke, som bant annet i tillegg har kraftig kløe som et symptom. Kløe fører til at dyrene skraper og skrubber seg. Derav navnet.

ET PRØVEPROSJEKT

Jeg vet at forskere i enkelte andre land har stilt seg kritisk til manglende interesse og engasjement fra skandinaviske forskere når det gjelder prionsykdommer. I så måte vil jeg peke på den driftsformen for sauehold som vi har her i landet, og som knapt finnes i noe annet land. Denne driftsformen kan nærmest betegnes som et «prøveprosjekt» for hvordan prionsykdom kan komme til å smitte fra en art til andre arter. Hvert eneste år i mange tiår har man sendt cirka 2,5 millioner sauer ut på utmarksbeite til møte med cirka en halv million ville hjortedyr – elg, hjort, villrein og rådyr samt cirka 300.000

tamrein. Dette har skjedd i alle landsdeler, fra kystlandskap til høyfjell, fra sør til nord. Det er grunn til å tro at et usikkert antall sau har båret på smitte fra klassisk skrapesyke, eventuelt NOR 98, gjennom disse årene. Sau og hjortevilt står dessuten ikke så svært langt fra hverandre på «utviklingstreet», noe som synes å ha en viss betydning for overgang av sykdommer mellom arter. Det er aldri tidligere blitt påvist prionsykdom på ville hjortedyr i Europa, og heller ikke på ville dyr for øvrig. Sau har hatt prionsykdom i lang tid. Derfor mener jeg at det er mulig, og kanskje mest sannsynlig, at smitten hos hjortevilt har kommet fra skrapesyk sau.

PÅFALLENDE REAKSJON

Reaksjonen fra landbruks- og miljømyndighetene har vært påfallende, og man kan få mistanke om at de vil prøve å skjule egne feil. I de første meldingene om prionsykdom på villrein i Nordfjella i 2016 ble sykdommen betegnet som «skrapesyke». Ganske snart fikk vi se at Landbruks- og matdepartementet med etatene Mattilsynet og Veterinærdirektoratet overtok styringen over meddelelser og media. Sykdommen ble deretter betegnet som en helt ny sykdom kalt «skrantesyke». Etter at det ble gjort funn på villrein og elg i 2016, ble det i 2017 satt i gang et stort

overvåkingsprogram på hjerner av villrein og elg i de aktuelle landsdelene. Men ingen tilsvarende undersøkelser ble satt i gang på sau ved slakteriene. Jegere og tamreineiere fikk restriksjoner når det gjaldt utsetting av saltsteiner, utveksling av dyremateriale etc. Men ingen tilsvarende for saueiere. Det virker som om myndighetene var livredde for å rette blikket mot saueholdet. Senere ble det satt i gang full nedslaktning av villreinstammen i Nordfjella, og denne er pr dags dato angivelig fullført.

VITENSKAPSKOMITEENS ROLLE

Vitenskapskomiteen i Veterinærdirektoratet ble satt i virksomhet, og denne har i løpet 2017 kommet med en rapport om sin vurdering av eventuelle tiltak. Enkelte grunnleggende påstander i denne rapporten synes imidlertid å bygge på premisser levert av oppdragsgiveren, for eksempel når det gjelder opplysninger om årsaken til Kugalskap-epidemien i England (jf. opplysninger tidligere i artikkelen). Problemet med frittgående sau i utmark synes ikke å ha blitt reelt vurdert som mulig smitteårsak i det hele tatt. Da er det grunn til å spørre om myndighetene hadde utformet mandatet slik at man ikke kunne knytte sykdommen opp mot eventuell smitte fra sau, eventuelt heller ikke kunne ha anledning til å vurdere en slik årsak.

KAN FÅ STORE KONSEKVENSER

Jeg vet at bønder og landbruksmyndigheter har valgt å satse stort på sauehold, bokstavelig talt for enhver pris. Men jeg vet også at den holdningen som myndighetene nå inntar, kan være å stikke hodet i sanden. Det er ille å mangle kunnskap. Men det er like ille hvis det man gjør bidrar til å skjule kunnskap. I dette tilfellet kan det

få store konsekvenser, både i vårt land og i våre naboland. Ja, i ytterste konsekvens for store områder av Europa og Asia. Etter funnene av prionsykdom på i alt 17 villrein i Nordfjella, hos tre elger i Sør- og Nord-Trøndelag, og også hos en hjort på Nordvestlandet, er det grunn til å frykte at kampen mot sykdommen allerede kan være tapt.

Erfaringene fra andre land, spesielt USA, er skremmende i så måte. Villreinstammen i Nordfjella grenser opp mot vår store villreinbestand på Hardangervidda, og funnene hos elg i Trøndelag grenser opp mot de store områdene for elg og tamrein i midtre og nordlige deler av Skandinavia. Funnet hos hjort i Møre og Romsdal truer dessuten kloss opp mot villreinstammene i Dovreområdet. En videre spredning vil få store konsekvenser for landbruk og tamreindrift både her i landet og i andre land, og også for friluftsliv, jakt og naturopplevelse. Ja, i verste fall også for folkehelse.

FARE FOR FOLKEHELSE?

Det siste nye i forskningen på dette området er at mikrobiologer ved Colorado State University i USA har uttrykt mistanke om at prionsykdom (CWD) også kan komme til å smitte over på mennesker. Det er blant annet blitt påvist eksperimentelt at den kan smitte over til primater (apearter).

EU KOBLER SEG PÅ

Veterinærmyndighetene i EU har under slutten av 2017 innsett hva som holder på å skje, og de har anmodet svenske og finske myndigheter om å koble seg på det som skjer i Norge. Tyskland har allerede forbudt import av reinkjøtt fra Norge i

Det har blitt påvist prionsykdom hos elg i Trøndelag både i 2016 og 2017.
Foto: Roar Solheim.

frykt for at sykdommen skal spre seg til deres hjorteviltarter og andre arter. Flere EU-land vil utvilsomt følge etter. En ytterligere spredning av sykdommen vil kunne ramme landbruksnæring og andre naturrelaterte næringer hardt i alle land.

MÅ LETE PÅ BRED FRONT

Det er nå på tide å lete på bred front etter opphavet til sykdommen her i landet. I så måte vil det være ønskelig og nødvendig å hente inn uhildet utenlandsk ekspertise, kanskje spesielt fra Storbritannia og USA. Slik forskning vil for øvrig kreve en betydelig økonomisk innsats. Deretter må det være politisk mot og vilje til å gjøre de tiltak som er nødvendig. Man må kanskje ta grep både når det gjelder reindrift, husdyrhold og beitenæring.

ROVDYRENE HAR EN VIKTIG ROLLE

Man må også være villig til å gjøre forandringer når det gjelder forvaltningen av enkelte store rovdyrarter, i første rekke ulv og jerv, men også bjørn og gaupe. I vesentlig grad plukker disse «fire store» ut sine

valgte byttedyr gjennom synsobserverte svakheter, først og fremst bevegelsehemninger. Og vanskeligheter med balanse og bevegelser er typisk for symptomene ved for eksempel prionsykdom. Blant mange funksjoner i økosystemene har de store rovdirene også en viktig funksjon når det gjelder å plukke bort syke dyr på tidlige stadier av smittsomme sykdommer. Dermed kan man blant annet få stoppet det som ellers kunne ha blitt epidemier. Vi skal ikke se bort fra at flere hundre års utryddelsespolitikk overfor store rovdyr har vært en viktig bidragsyter til å skape den situasjonen vi nå er oppe i. I de fleste land er det i dag en økende forståelse for at store predatorer (rovdyr) har en viktig og overordnet betydning når det gjelder å opprettholde friske, balanserte og stabile økosystemer både på land og i vann. I Øst-Europa har man et ordtak som sier at «der ulven finnes er skogen sunn». Dette enkle ordtaket inneholder lang erfaring og mye klokskap.

”
*Der ulven finnes
er skogen sunn*

Den langvarige bekjempelsen av ulv og andre store predatorer kan ha vært en medvirkende årsak til at vi har fått problemet med prionsykdom på hjortevilt her i landet.
Foto: Arne Nævra.

OLA ELVESTUEN: ULVEN SKAL IKKE SKYTES! ULVEN MÅ VERNES!

FOKUS PÅ EN STATSRAÅD FØR OG ETTER UTNEVNELSEN

AV VIGGO REE

Når politikere er i opposisjon blir ordvalget ofte preget av spissformuleringer, dristige utsagn og bastante formuleringer. Med en gang folk kommer i regjeringsposisjon ser det beklageligvis ut til at ytringene blir mer dempet og det personlige engasjementet en smule blekere.

Venstre har i mange år markedsført seg om et grønt parti – et ansvarlig miljøparti. Mange natur- og miljøvernbevisste velgere har derfor gitt sine stemmer til dette partiet under de siste stortingsvalgene og kommunestyre- og fylkestingsvalgene. Under den store ulvedemonstrasjonen foran Stortinget den 15. oktober 2016 (*Våre Rovdyr 2-3/2016 s. 76-79*) var Venstres Ola Elvestuen en av appellantene som

var klarest og mest positiv i sine ytringer for ulven – og som fikk størst jubel fra de fammøtte. Han har siden 2013 vært leder i Energi- og miljøkomiteen på Stortinget.

DEN MARKANTE ULVEAPPELLEN

Ola Elvestuens appell denne høstdagen i 2016 kan man se og høre på bl.a. YouTube. Her er ordene han framførte i sin ulveappell:

"Ulvevenner! Naturvenner! Ulv er en naturlig del av norsk natur. Og det skal den være for all framtid. Ulven skal ikke skytes! Ulven må vernes! Den nedskytingen som det nå legges opp til er en skam. Og den er meningsløs. For sannheten er jo at forvaltningen virker. Det er lavere tapstall fra ulv nå enn det det har vært tidligere. Nå er det rom for at vi kan ha mer ulv i Norge. Nå burde vi utvide ulvesona sånn

Venstres nestleder Ola Elvestuen under sin historiske ulveappell foran Stortinget lørdag den 15. oktober 2016. Foto: Viggo Ree.

i åra framover så skal vi ha en ulvepolitikk som legger opp til mer ulv i Norge

at den inkluderer Osdalsflokken. Nå har vi en forvaltning som gjør at vi kan ha flere ynglinger i Norge. Vi kan bygge på den suksessen som har vært. Men hva er det flertallet på Stortinget gjør? Og vi forhandla – vi prøvde å finne fram til en enighet også denne gangen. Men flertallet var ikke en gang fornøyd med å opprettholde sånn det er nå. Nei, de skulle ha færre ulv i Norge. Og de visste hva de gjorde. Høyre og Arbeiderpartiet visste hva de gjorde. De visste at denne nedskytingen ville komme. Kristelig Folkeparti, Senterpartiet og Fremskrittspartiet visste hva de gjorde i vår. At denne nedskytingen ville komme. Men nå er det viktig at det protesteres. Fordi det meningsløse er jo Osdalsflokken. Det skal altså skytes og fjernes flokker som ikke har spist en eneste sau. Det er nødt til å bryte med Bernkonvensjonen. Det er nødt til å bryte med de internasjonale forpliktelsene som vi har. Nå må Miljødirektoratet og Vidar Helgesen sørge for at dette stoppes. Men da må folk vise at det er et tydelig flertall i Norge som vil ha en fornuftlig politikk – som vil ha ulv i Norge. Og skal ha en ansvarlig forvaltning. Så skal jeg si en ting til. Jeg hadde en kamp i vår. Den kampen skal fortsette. Til neste år så må vi vise at når folk altså vil gå feil vei, så skal vi slå tilbake. Og vi skal ikke bare drive politikken til der den var. Nei, vi skal drive den over sånn at i neste periode i åra framover så skal vi ha en ulvepolitikk som legger opp til mer ulv i Norge. At vi skal beholde og styrke den fagligheten vi har i forvaltninga. Og denne kampen skal vi vinne! Takk!"

FOKUS PÅ OSDALSFLOKKEN

Spesielt interessant var det at Ola Elvestuen i sin appell pekte på ulveflokken i Osdalen i Hedmark – den såkalte Osdalsflokken. Da Solberg-regjeringen den 1. desember

2017 åpnet for felling av to ulveflokker med deler av revirene utenfor ulvesonen omfattet det Osdalsflokken. Den andre flokken som skulle tilintetgjøres var Julussaflokken. Fellingsvedtaket innebar at inntil 16 ulver skulle felles i de to revirene. I tillegg kunne 12 dyr felles utenfor ulvesonen i Oslo, Akershus, Hedmark og Østfold.

Jakten på Osdalsflokken og Julussaflokken tok til den 21. desember 2017, men ingen dyr ble felt før julefredningen. Men den tok til igjen den 1. januar 2018. Denne dagen gikk Venstre ut med en pressemelding der partiet ga uttrykk for glede over at WWF hadde saksøkt staten og partiet krevde en ny norsk ulveforvaltning. "Vi kan ikke ha vilkårlig nedskyting av den norske ulvestammen. Naturmangfoldloven og Bernkonvensjonen skal sikre en bærekraftig ulvestamme i Norge, og at vi tar ansvar for den skandinaviske ulvestammen her i landet", uttalte Venstres nestleder Ola Elvestuen i pressemeldingen.

De to første ulvene ble skutt allerede den 1. januar 2018, og i løpet av 12 døgn hadde samtlige 16 dyr blitt drept – 10 i reviret til Osdalsflokken og 6 i reviret til Julussaflokken.

ULVEJAKTEN FORSATTE MED OLA ELVESTUEN VED RORET

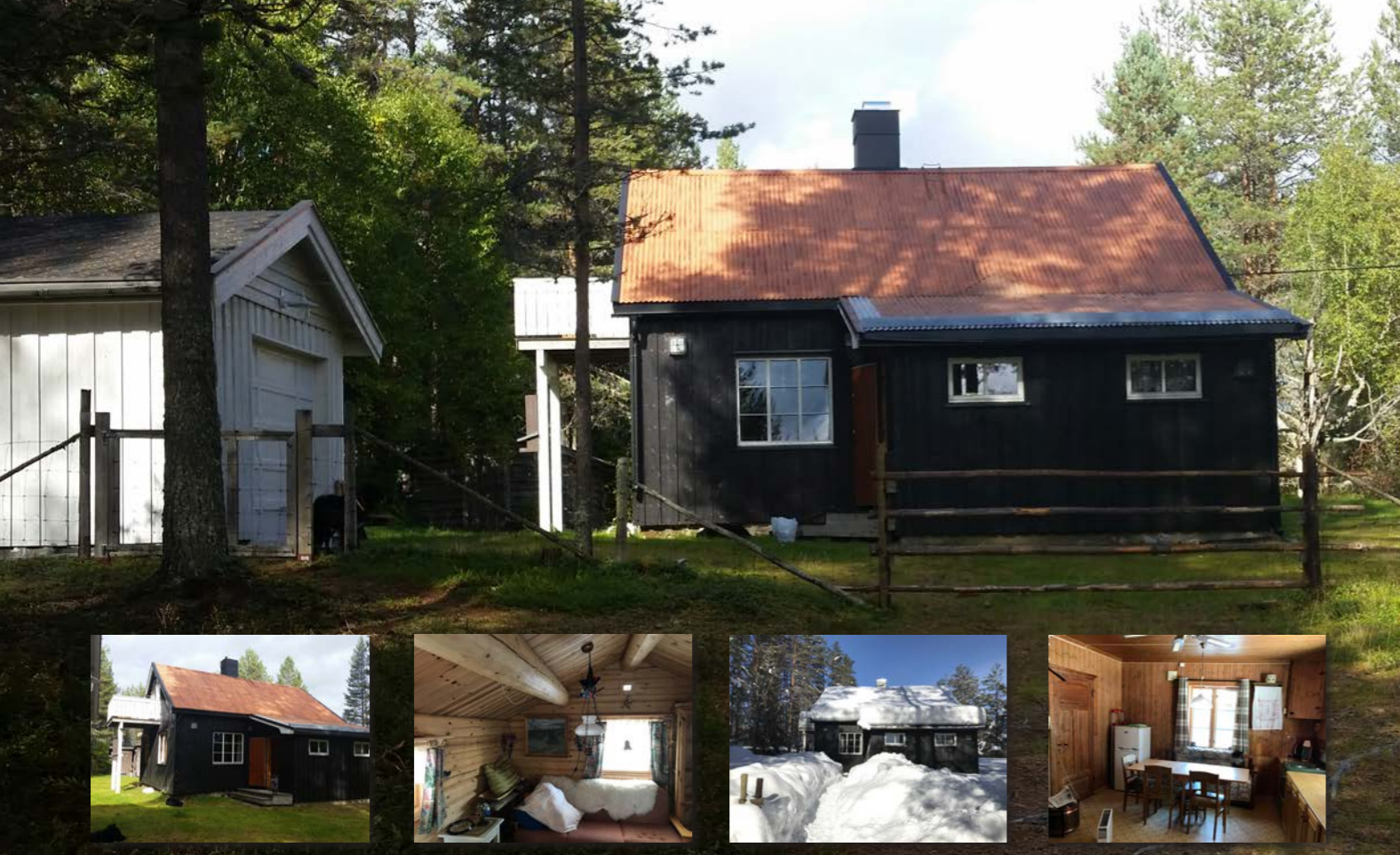
Den 17. januar 2018 – fem dager etter at den siste ulven hadde blitt drept – ble Ola Elvestuen utnevnt til landets nye klima- og miljøminister etter Høyres Vidar Helgesen. Med Venstre i regjering og dette departementets ledelse så nå mange for seg muligheter for at det kunne bringes litt positivitet og optimisme inn i ulvepolitikken. Men hva skjer så? Etter at det viste seg at det fortsatt var noen få ulver igjen i de to revirene vedtok Klima- og miljødeparte-

mentet den 7. februar 2018 – under statsråd Ola Elvestuens ledelse – ekstraordinært uttak av tre dyr. To ulver i reviret til den tidligere Osdalsflokken og en ulv i reviret til den tidligere Julussaflokken skulle også skytes. Den 9. februar ble det ene dyret i sistnevnte revir drept, og den 12. februar ble de to dyrene i reviret til Osdalsflokken skutt.

Da meldingen kom om at de to siste av i alt 19 ulver hadde blitt drept i de to revirene i hedmarksskogene var det nok mange som fikk brakt tankene tilbake til Ola Elvestuens kraftfulle ytringer foran Stortinget den 15. oktober 2016 – om at ulv ikke skal skytes og at dyrene i Osdalsflokken ikke hadde tatt en eneste sau! Senere har det for øvrig vært ganske så stille fra "ulvevennen" i departementet.

MILJØFIENDTLIG MILJØPARTI

Det er selvsagt utfordrende å komme i regjeringsposisjon og bli konfrontert med tidligere uttalelser og holdninger. Partiet Venstre har da også virkelig kommet i knipe i tilknytning til ulike miljøsaker, bl.a. ved å forsvare utslipp av gruveavfall i Førdefjorden. At Venstre sammen med de to regjeringspartiene og Kristelig Folkeparti i august 2015 ga klarsignal for bygging av firefelts motorvei og dobbeltsporet jernbane gjennom Tyrifjorden våtmarkssystem har fått mange velgere til å vende partiet ryggen. Når et miljøparti bevisst er med på å bryte Ramsarkonvensjonen og vandalisere et av Norges mest særegne natur- og kulturlandskap skjøner man hvor mye makt og styring betyr framfor ivaretagelse av nasjonens arvesølv for kommende generasjoner. Det er med uro man ser framtiden i møte både når det gjelder rovdyrforvaltning og verdifull norsk natur.

FLYTT INN I ULVELANDET!

Tidlig om morgenen, sommer som vinter, kan det første blikket ut av kjøkkenvinduet bli din neste, store naturopplevelse.

Som medlem i Foreningen Våre Rovdyr kan dette bli din opplevelse, og et for en svært fordelaktig pris. Nå kan du også leie foreningsovernattingssted ved hjelp av noen få tastetrykk, via Airbnb.no. Egne priser gjelder for medlemmer.

Foreningens fritidseiendom «Haugen» ligger i Åmot kommune i Hedmark fylke, ikke mange kilometerene fra Rena – i Julussadalen. Med bil er det 40 minutter å kjøre fra Elverum.

Her finnes det både ulv og gaupe, jerv og bjørn samt en og annen kongeørn på luftige vinger. Og godt med hjortevilt. Stedet passer godt for all slags friluftsliv og naturopplevelser. Eiendommen er et godt utgangspunkt for all slags friluftsliv og naturopplevelser. Stedet har utstyr for båling på uteplassen ved fritidsboligen.

Dersom du liker å gå på ski, kan du starte skituren med en kort eller lengre tur på utkikk etter ulvespor. Og når du finner dem, har du virkelig en historie å fortelle til familie og venner.

Foreningen Våre Rovdyr har medlemmer i området som mer enn gjerne tar deg med på rovdyrsporing. Ta kontakt for å finne ut mer om dette.

Du kan sende forespørsel om bestilling via Airbnb eller via e-post til foreningen. Medlemmer i foreningen får konkret tilbud om spesialpris som medlemsfordel.

SLIK BESTILLER DU

For å bestille/sende en forespørsel for å leie Haugen, går du inn på nettstedet airbnb.no og søker på «Åmot kommune». Se etter «Haugen i Julussadalen» i søkeresultatet. Klikk og bestill! Alternativt kan du sende en forespørsel via epost til fvr@fvr.no, så ordner vi med din bestilling av fritidseiendommen.

Fasiliteter

Eiendommen har innlagt strøm, innlagt vann og avløp, bad og kjøkken. Det er til sammen åtte overnattingsplasser, samt ei relativ ny koie på eiendommen.

Priser

Medlemmer kan leie fritidsboligen for kr 200,- per natt per person. Dersom dere er flere enn tre personer, er prisen kr 500,- per natt totalt.

Finn fram

Etter at bestilling er mottatt og betaling er registrert, sender vi nærmere informasjon om veibeskrivelse og avtale om overlevering av nøkkel.

vipps

BETAL MED VIPPS!

Det har blitt litt enklere å være medlem i Foreningen Våre Rovdyr. Nå kan du betale med Vipps!

Om det er medlemskap, bidrag til Ulvefondet, abonnement eller annet, husk å skrive hva betalingen gjelder. Oppgi også navn og adresse.

VIPPS-NUMMER: 135252

For å betale med Vipps søker du opp Vipps-nummer 135252. Du kan også søke på «Foreningen Våre Rovdyr» for å finne foreningen på Vipps.

Dersom du ikke har Vipps, kontakt din bank for å bruke Vipps!

Du kan fortsatt betale med autogiro, direkte til bankkonto og ved å bruke tilsendt faktura.

Gi ditt bidrag til Ulvefondet i dag!

ULVEFONDET

Ulvfondet støtter forskning, infoarbeid og prosjekter for å redde ulven i Norge.
Kontonr. 2800 10 08317

Betal gjerne med Vipps! Vipps-nr. 135252.

FORENINGEN VÅRE ROVDYR

Postboks 195
2151 Årnes
E-post: fvr@fvr.no
Web: www.fvr.no

STYRELEDER

Lennart Fløseth
lf@fvr.no

STYREMEDLEM OG KASSERER

Morten Ree
mr@fvr.no

STYREMEDLEMMER

Erling Mømb
em@fvr.no

Christin Valsjø
cv@fvr.no

Rune Karlsen
rk@fvr.no

Tor Arild Esperås
te@fvr.no

VARAREPRESENTANTER

Toril Andresen
ta@fvr.no

Björg Eva Öhlin
bo@fvr.no

Tom Olav Trydal
tt@fvr.no

Anders Enberget
ae@fvr.no

DAGLIG LEDER

Ingvild Elise Ihle
ii@fvr.no

ASSISTERENDE DAGLIG LEDER

Thor-Ivar Guldborg
thor-ivar.guldborg@fvr.no

INFORMASJONSKONSULENT

Viggo Ree
vr@fvr.no

DRIFTSKONSULENT

Geir Sjøli
gs@fvr.no

FAGKONSULENT

Arne Flor
af@fvr.no

RÅDGIVER

Berit Lind
bl@fvr.no

FORENINGENS FORMÅL

- arbeide for at alle norske rovpattedyr og rovfugler skal leve i livskraftige bestander
- arbeide for at også dyreartenes miljø beskyttes mot forringelse og ødeleggelse
- spre faktaunderlag og saklig informasjon til massemediene og allmennheten, for derved å oppnå større forståelse for rovdynenes rolle i naturen og deres behov for egnede biotoper
- støtte forskning på våre rovpattedyr og rovfugler
- arbeide for at det ved jakt på de aktuelle artene skal tas hensyn til:
  - artenes reproduksjonstid
  - ungenes utvikling og avhengighet av foreldrene
  - artenes sosiale struktur og øvrige særtrekk
- samarbeide med lokale, regionale og nasjonale myndigheter, samt øvrige interesseorganisasjoner for å finne måter å bevare dyr og biotoper på, og finne lempelige løsninger på konflikter som oppstår mellom menneskelige interesser og rovdyr.

BIDRAG TIL FVR

Foreningen Våre Rovdyr er for lengst godkjent under ordningen med gaver til frivillige organisasjoner. Det innebærer at du er fradragsberettiget for gavebeløp fra og med kr 500 til og med kr 16.800 enten det gis til ulvefondet, som ordinære gaver eller begge deler. Fradragsretten gjelder ikke kontingentbeløpet.

Din skatt blir redusert med 28 % av beløpet du overfører. Et gavebeløp på f.eks. kr 1.000 (utover kontingenten) reduserer skatten med kr 280 slik at din reelle utgift blir kr 720.

FVR skal innberette beløpene til ligningsmyndighetene slik at din selvangivelse automatisk blir utfylt i relevante felt. Da trenger vi ditt personnummer, så påfør gjerne det på overføringen. Hvis ikke, så er det slett ikke noe problem. Vi tar bare kontakt eller skaffer fram opplysningen i henhold til godkjent prosedyre.

FVR har i mange år angitt kontingenten som minimumsbeløp med åpent beløpsfelt på kontingentgroen. Mange medlemmer er således vant til å gi en stor eller liten slant ekstra til virksomheten. Kommer dette ekstrabeløpet opp i kr 500 eller over, så sørger vi for at det kommer til skattefradrag på din selvangivelse i henhold til ovennevnte ordning med gaver til frivillige organisasjoner.

KONTINGENTSATSER

Seniormedlem	min. kr. 250,-
Seniormedlem + familiemedlem(mer).....	min. kr. 300,-
Juniormedlem (under 18 år)	min. kr. 100,-
Bedriftsmedlem	min. kr. 1000,-

Medlemskap inkluderer alle årlige utgitte hefter av *Våre Rovdyr*.

Kun abonnement på *Våre Rovdyr* ..... kr. 250,-
Kontonr. 2800 11 12149

Member/subscription abroad: NOK 300,-
Sparebanken Sor, Arendal, Norway
SWIFT/BIC-code: SPSONO22
IBAN number: NO8728001112149

WWW.FVR.NO

 facebook.com/rovdylene

 [instagram: foreningen_vaare_rovdyr](https://instagram:foreningen_vaare_rovdyr)

 twitter.com/rovdylene